

Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи магістра

**на тему «Ретроспективна інтерпретація історії України в документальних
радіофільмах: від задуму до звучання в ефірі»**

Виконала: студентка II курсу, групи СН-312 м
Спеціальності 061 «Журналістика»
(шифр і назва спеціальності)

Тристан Олена Іванівна
(прізвище та ініціали)

Керівник: к. філол. наук, доц. Скуртул Г.С.
(прізвище та ініціали)

Рецензент д.н.соц.ком., проф. Чернявська Л.В.
(прізвище та ініціали)

Запоріжжя – 2023 р.

НУ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики
Освітній ступінь магістр
Спеціальність: 061 «Журналістика»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри СА
Третяк НЗ
« 07 » 04 2023 року

З А В Д А Н Н Я

на кваліфікаційну роботу магістра студента групи СН-312 м

Тристан Олени Іванівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Ретроспективна інтерпретація історії України в документальних радіофільмах: від задуму до звучання в ефірі»

керівник роботи к. філол. н, доц. Скуртул Г.С.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Національного університету «Запорізька політехніка» від «30» 08 2023 року № 321

2. Строк подання студентом роботи 10.11.2023

3. Вихідні дані для роботи: праці таких науковців, як О. Білоус, О. Галич, Д. Гетнет, О. Гоян, О. Кушнарєнко, В. Лизанчук, І. Хоменко та ін.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить розробити):

1. Радіодокументалістика в науковому дискурсі

1.1. Документалістика: генеза, визначення, функції

1.2. Радіофільм як художньо-публіцистичний жанр

2. Синтез звукових і словесних виражальних засобів у документальних фільмах на радіо

2.1. Специфіка створення радіофільмів: огляд українського радіоринку

2.2. Ефектне звучання: виражальні засоби в аудіофільмах

3. Історія України в ретроспективі документальної радіожурналістики

3.1. Жанрово-тематичні особливості радіофільмів

3.2. Етапи створення радіофільмів

3.3. Художньо-документальний цикл «Світочі епохи»: взаємодія вербальних та невербальних засобів

3.4. Документальні записи в історичних радіофільмах

5. Перелік графічного матеріалу: _____

6. Консультування розділів роботи

Розділ	Консультант	Завдання видав		Завдання прийняв	
		Підпис	дата	підпис	дата
Вступ	Скуртул Г.С.		27.12.22		27.12.22
I	Скуртул Г.С.		10.03.23		10.03.23
II	Скуртул Г.С.		10.05.23		10.05.23
III	Скуртул Г.С.		07.06.23		07.06.23
Висновки	Скуртул Г.С.		17.10.23		17.10.23

7. Дата видачі завдання: «12» вересня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	вересень 2022	
2	Аналіз журналістикознавчого матеріалу	жовтень 2022	
3	Написання вступу	грудень 2022	
4	Написання розділу 1	березень 2023	
5	Написання розділу 2	травень 2023	
6	Написання розділу 3	липень 2023	
8	Написання висновків	жовтень 2023	
9	Оформлення роботи	листопад 2023	
10.	Захист роботи	грудень 2023	

Студентка

(підпис)

Тристан О.І.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Скуртул Г.С.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Текст магістерської роботи «Ретроспективна інтерпретація історії України в документальних радіофільмах: від задуму до звучання в ефірі» становить (90) сторінок. Для виконання дослідження опрацьовано (81) джерело.

Предмет дослідження – жанрово-тематичні особливості документальних радіофільмів, виражальні засоби та їх етапи створення.

Об'єкт дослідження – радіофільми: «Світочі епохи», «І правду, й боротьбу благословити», «Що є свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» (Радіосеріал), «З любові і муки...», «Над безоднею (Леонід Кисельов)», «Фото війни. Історії з-за кадру»; «Один день із життя вчительки: великі перемоги в маленькій школі» (Радіо Культура); «Зустрінемося на Драмі»: радіофільм про Маріупольський драмтеатр, «Токсичний врожай», «Ми – нація, що не боїться радіації» (Громадське радіо); «Війна. Пори року», «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну» (Українське радіо).

Мета роботи: визначити особливості створення документальних радіофільмів із ретроспективною інтерпретацією історії України – від задуму до виходу в ефір.

Відповідно до поставленої мети були висунуті такі **завдання:**

- дефініювати поняття «документалізм», «радіофільм», «документальний радіофільм» у вітчизняних та зарубіжних наукових розвідках;

- розглянути радіофільм як художньо-публіцистичний жанр;
- зробити огляд українського радіоринку радіофільмів;
- окреслити виражальні засоби;
- проаналізувати жанрово-тематичні особливості радіофільмів;
- класифікувати етапи створення радіофільмів;

- дослідити вербальні та невербальні засоби в художньо-документальному циклі «Світочі епохи»;
- визначити особливості використання документальних засобів в історичних фільмах на радіо.

Методологічну й теоретичну основу роботи становлять праці таких науковців, як О. Білоус, О. Галич, Д. Гетнет, О. Гоян, Н. Кушнарєнко, В. Лизанчук, І. Хоменко та ін., які досліджували історію документалістики та документального радіофільму, його особливості як художньо-публіцистичного жанру.

Методи дослідження застосовувалися поетапно. На рівні теорії – методи аналізу й синтезу, типологічний, порівняльний аналіз під час вироблення наукової концепції, опрацювання наукової літератури та ЗМІ, що створюють радіофільми. Метод узагальнення – під час теоретичної розробки, у висновках до розділів. У практичній частині – описово-аналітичний, проблемно-тематичний метод, контент-аналіз.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що була здійснена одна з перших спроб детального аналізу документальних радіофільмів, що представлені на платформах українських радіостанцій.

Сфера застосування: матеріали дослідження можуть бути використані під час подальших наукових розробок, при підготовці лекційних та практичних занять із курсів: «Радіовиробництво: виробництво контенту, продукту, промоція» та «Теорія і методика журналістської творчості» у закладах вищої освіти, а також при написанні курсових та дипломних робіт студентів.

ДОКУМЕНТАЛІСТИКА, РАДІО, РАДІОФІЛЬМ, ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ЖАНР, РЕТРОСПЕКТИКА, ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ, ДОКУМЕНТАЛЬНІ ЗАПИСИ, РАДІОІСТОРІЯ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. РАДІОДОКУМЕНТАЛІСТИКА В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	13
1.1. Документалістика: генеза, визначення, функції	13
1.2. Радіофільм як художньо-публіцистичний жанр.....	18
РОЗДІЛ 2. СИНТЕЗ ЗВУКОВИХ І СЛОВЕСНИХ ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ФІЛЬМАХ НА РАДІО.....	24
2.1. Специфіка створення радіофільмів: огляд українського радіоринку.....	24
2.2. Ефектне звучання: виражальні засоби в аудіофільмах.....	35
РОЗДІЛ 3. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РЕТРОСПЕКТИВІ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ РАДІОЖУРНАЛІСТИКИ.....	41
3.1. Жанрово-тематичні особливості радіофільмів.....	41
3.2. Етапи створення радіофільмів	48
3.3. Художньо-документальний цикл «Світочі епохи»: взаємодія вербальних та невербальних засобів.....	59
3.4. Документальні записи в історичних радіофільмах.....	64
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Сучасний світ важко уявити без радіо, тому радіостанції намагаються розвиватися й створювати новий контент для того, щоб бути у тренді. Незважаючи на те, що радіо має багато конкурентів у медіасфері, воно й досі залишається популярним серед аудиторії. З розвитком нових технологій та вдосконаленням мережі Інтернет, радіомовники зазнали змін. Більшість радіостанцій перейшли на онлайн-формат трансляції, що, в першу чергу, дозволило аудиторії отримати доступ до радіоефіру і радіопрограм зокрема в будь-якій точці світу. Українські радіостанції спрямовані на різноманітність і насиченість багатьма радіожанрами, тому кожен може знайти для себе програму й вільно прослухати на онлайн-платформі радіостанції. Для радіо головне – задокументувати дійсність у реальних формах її звукового існування. Зокрема, документальні записи використовуються і під час створення радіофільмів. Радіофільм має довгу історію становлення, але і сьогодні залишається актуальним жанром на радіо. Популяризація аудіофільмів призводить до зростання цільової аудиторії й збільшує попит на авторські радіопроекти.

Популярність радіофільмів полягає в їх доступності. Слухач має відкритий доступ до радіоплатформ, на яких розміщуються аудіоматеріали цього жанру, аудиторія може зануритися в атмосферу минулого навіть не виходячи з квартири, маючи лише девайс із доступом до мережі.

Генезі радіофільмів присвячено праці таких науковців, як В. Лизанчук [30], М. Недопитанський [47]. Специфічні особливості радіодокументалістики досліджували О. Галич [9], Д. Гетнет [79], Н. Колощук [24], В. Коробко [27], Н. Кушнарєнко [28]. Звукову природу радіо вивчали О. Кулініч [1], П. Мірошніченко [42], І. Хоменко [73] та ін.

Багато науковців у своїх дослідження вивчали генезу радіожурналістики. Зокрема, В. Лизанчук у підручнику «Основи

радіожурналістики» зазначає, що «радіодокументалізм» варто виділяти як особливий вид висвітлення реальної картини подій в звукових образах. На його думку, особливість використання документальних записів на радіо полягає в індивідуальності тону, неповторності манери мовлення та інших виражальних засобах, які допомагають відтворити цілісну картину реальних подій. Дослідник вважає, що під час підготовки таких матеріалів автори часто звертаються до людської свідомості та її можливостей, що базуються на звуковій пам'яті.

Дослідник О. Галич пропонує визначати документалістику, як будь-яку літературу, що створена на основі реальних фактів та має документальне підтвердження. У своїй науковій розробці він поділяє матеріали на три найважливіших категорії: мемуаристику, художню біографію та художню публіцистику. Науковець виокремив характерні ознаки документалістики. Тож, за правилами художньої творчості, у поєднанні з реальними документами, автор радіофільму осмислює певні соціально-історичні події, життєві траєкторії реальних історичних осіб чи важливі проблеми життя людей. О. Галич також виокремлює взаємозв'язок власного духовного світосприйняття автора з внутрішніми переживаннями персонажів, тим самим, намагаючись проаналізувати та пояснити природу їхніх вчинків.

Журналістикознавець В. Шеїн зосередився на дослідженні жанру радіофільм і визначає його як специфічну звукову картину, яка органічно змонтована в один цілісний твір. Дослідник акцентує увагу на важливості синтезу мовних та інших засобів вираження в фільмі на радіо. На його думку, через ці чинники аудіофільм буде більш глибоким та вражаючим для аудиторії, а тому, краще сприйматиметься слухачами. К. Чорна у роботі «Виникнення нових жанрових утворень, зокрема жанру *infotainment*» акцентує увагу на певній термінологічній невизначеності, що пов'язана з поняттям «радіофільм». Досліджуючи джерела тридцятих років ХХ століття, дослідниця звернула увагу на те, що радіофільмом називали будь-яку передачу, створену за принципом поєпізодного монтажу, який використовується в кінематографі.

А М. Недопитанський зазначає, що вже у 1970-х роках значення терміну «радіофільм» змінилося. Радіофільмом почали називати переважно документальні програми, що не містили в собі ігрової частини, але дозволялось використання інсценованих епізодів. В цих програмах реальна дійсність осмислювалась за допомогою різних виразних засобів радіомовлення, й не лише на аналітичному, а й на естетичному рівні. Реальні події висвітлювалися з безліччю потужних засобів впливу на слухача. Звук ставав на одному рівні з образом, а інтонація інколи означала більше, ніж значення слова.

Незважаючи на те, що було проведено багато досліджень присвячених історії становленню радіофільму як художньо-публіцистичного жанру радіожурналістики, недослідженими залишаються особливості його створення, звукова природа, жанрові можливості, що й зумовлює **актуальність** дослідження.

Метою роботи є визначення особливостей створення документальних радіофільмів із ретроспективною інтерпретацією історії України – від задуму до виходу в ефір.

Відповідно до поставленої мети були висунуті такі **завдання**:

- дефініювати поняття «документалізм», «радіофільм», «документальний радіофільм» у вітчизняних та зарубіжних наукових розвідках;
- розглянути радіофільм як художньо-публіцистичний жанр;
- зробити огляд українського радіоринку радіофільмів;
- окреслити виражальні засоби;
- проаналізувати жанрово-тематичні особливості радіофільмів;
- класифікувати етапи створення радіофільмів;
- дослідити вербальні та невербальні засоби в художньо-документальному циклі «Світочі епохи»;
- визначити особливості використання документальних засобів в історичних фільмах на радіо.

Об'єкт дослідження – документальні радіофільми: цикл «Світочі епохи», «І правду, й боротьбу благословити», «Що є свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» (радіосеріал), «З любові і муки...», «Над безоднею (Леонід Кисельов)», «Фото війни. Історії з-за кадру», «Один день із життя вчительки: великі перемоги в маленькій школі» (Радіо Культура); «Зустрінемося на Драмі», «Токсичний врожай», «Ми – нація, що не боїться радіації» (Громадське радіо); «Війна. Пори року», «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну» (Українське радіо).

Предмет дослідження – жанрово-тематичні особливості документальних радіофільмів, їхні етапи створення та виражальні засоби.

Методологічну й теоретичну основу роботи становлять праці таких науковців, як О. Білоус [5], О. Галич [9], Д. Гетнет [79], О. Гоян [14], Н. Кушнарєнко [28], В. Лизанчук [30], І. Хоменко [73] та ін., які досліджували історію документалістики та документального радіофільму, його особливості як художньо-публіцистичного жанру.

Методи дослідження застосовувалися поетапно. Під час підготовки теоретичного розділу – методи аналізу та синтезу, порівняльний аналіз під час вироблення наукової концепції, опрацювання наукової літератури та ЗМІ, що створюють радіофільми. Метод узагальнення – використовувався під час теоретичної розробки, а також для написання висновків до розділів. Для практичного аналізу були задіяні – описово-аналітичний, проблемно-тематичний метод, контент-аналіз.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що була здійснена одна з перших спроб детального аналізу документальних радіофільмів, які представлені на платформах українських радіостанцій.

Сфера застосування: матеріали дослідження можуть бути використані під час подальших наукових розробок, при підготовці лекційних та практичних занять із курсів: «Радіовиробництво: виробництво контенту, продукту, промоція» та «Теорія і методика журналістської творчості» у вишах, а також при написанні курсових та дипломних робіт студентів.

За темою дослідження було опубліковано тези:

Тристан О. І. Документальні радіофільми як дзеркало історії України. Медіакартини світу: формування особистості під впливом медіа : V міжвузівська наукова конференція, 11 травня 2023 р. : тези доповідей. Бердянськ : БДПУ, 2023. С. 24–28.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У вступі подається огляд наукових досліджень з визначеної теми, окреслюються мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його наукова новизна, теоретичне та практичне значення.

У першому розділі систематизуються наукові праці про радіодокументалістику й радіофільми, зокрема. У першому підрозділі розглядаються поняття «документалістика» та «радіофільм» в іноземних та українських дослідженнях, у другому – розглядається радіофільм як художньо-публіцистичний жанр.

Другий розділ складається з двох підрозділів. У першому підрозділі пропонується огляд документальних радіофільмів на українських радіостанціях. В другому – аналізується звуковий образ сучасних фільмів на радіо.

У третьому розділі визначається специфіка висвітлення історії України в ретроспективі документальних радіофільмів: цикл «Світочі епохи», «Фото війни. Історії з-за кадру» (радіосеріал); «Один день із життя вчительки: великі перемоги в маленькій школі», «Зустрінемося на Драмі»: радіофільм про Маріупольський драмтеатр, «Токсичний врожай», «Ми – нація, що не боїться радіації», «Війна. Пори року», «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну». У першому підрозділі визначаються жанрово-тематичні особливості документальних радіофільмів. У другому – структуруються етапи підготовки документальних радіофільмів, у третьому – окреслюється використання вербальних та невербальних засобів в циклі «Світочі епохи». В четвертому підрозділі аналізуються документальні записи в історичних радіофільмах.

У висновках підбиваються підсумки дослідження. Обсяг роботи – (90) сторінок. Список використаної літератури включає (81) найменування.

РОЗДІЛ 1

РАДІОДОКУМЕНТАЛІСТИКА В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Документалістика: генеза, визначення, функції

Документалістика в медіа охоплює всі хронікальні жанри, які прагнуть висвітлити реальні події за участю реальних людей, посилюючи це документальними свідченнями. Цей жанр полягає у відображенні реальних подій як вони є, фактично це супроводжується ретельним відбором фактів, які завжди мають бути автентичними і перевіреними. Інформація надходить з архівів, свідчень очевидців, відео та фотоматеріалів. У документальних фільмах можна говорити про: історію, війни, персоналій та інше. Будь-яка тема має бути підтверджена реальними фактами, подіями, особами. Документальний радіофільм має буквально перенести слухача до подій, про які йдеться, зробивши їх як би безпосередніми свідками.

Український дослідник О. Галич визначає документалістику, як «літературу, що базується на реальних історичних документах і фактах і охоплює три найважливіших напрямки: мемуаристику, художню біографію та художню публіцистику» [9, 20]. Науковець виділяє характерні ознаки документалістики. За правилами художньої творчості, у поєднанні з реальними документами того часу, автор осмислює певні соціально-історичні події, життєві траєкторії реальних історичних осіб чи важливі проблеми життя людей. Він також виділяє взаємозв'язок власного духовного світосприйняття автора з внутрішніми переживаннями персонажів, тим самим, намагаючись проаналізувати та пояснити природу їхніх вчинків.

Документалістика використовується як потужний інструмент, який може допомогти нам зрозуміти наше минуле і сьогодення. Вона впливає на розвиток суспільства й вибудовує кращий світ. Н. Колощук зазначає:

«документалістика в цілому передає колективний досвід пережитого, адже попри те, що документальним текстам-свідченням притаманна виразна суб'єктивність, сприймання та побутування документалістики можливе лише при певній колективній зрілості суспільства, готового почути факти і сприймати суб'єктивні, відмінні від офіційного / легітимного історичного дискурсу оцінки, котрі представлено індивідуальними «екстремальними» свідченнями про реально пережите» [24, 110].

Явище документалістики вивчає документознавство – це наука, яка досліджує документ як джерело інформації. Вона вивчає принципи комунікації за допомогою документів, а також функціонал документа в суспільстві та в інформаційному просторі. Н. Кушнарєнко акцентує увагу на тому, що «документознавство як інтегративна наукова дисципліна тісно пов'язана із справочинством, книго-, бібліотеко-, бібліографо-, архівознавством, інформатикою тощо» [28, 156].

Документалістика – це жанр журналістики, який розповідає про реальні події та людей. Існують такі види: кінодокументалістика, літературна, відеодокументалістика, фотодокументалістика та радіодокументальні фільми. Хоча вони мають свої відмінності, є й спільні риси: базування на реальних подіях, залучення справжніх свідчення та показ реальних людей. Теоретик-документаліст Біл Ніколс виокремлює шість видів документалістики [80]: поетична; наглядова; рефлексивна; описова; спільна/інтерактивна; перформативна. Вони функціонують як піджанри документального радіофільму. Кожен із них може виступати як самостійно, так і взаємодоповнювати одне одного, через що виникає дифузія радіожанрів.

Поетична документалістика часто фокусується на демонструванні світу під іншим кутом зору. Автори часто намагаються показати світ таким, яким він бачиться з точки зору звичайної людини. Вони можуть використовувати для цього різні прийоми, наприклад, інтерв'ю з очевидцями подій або використання документальних кадрів, які не були використані в традиційних

документальних фільмах. Ключову роль у поетичній документалістиці грає музика. Вона створює певний настрій і тон розповіді, який допомагає слухачеві зрозуміти головне повідомлення радіофільму. Матеріали можуть бути дуже нетрадиційними і експериментальними за своїми формами та змістом. Біл Ніколс характеризує поетичну документалістику так: «має тенденцію до суб'єктивного зображення об'єкту запису та більше спрямована на створенні певних почуттів у слухача, аніж на відтворенні факту» [81].

Наглядова документалістика характеризується як жанр документального кіно, який має на меті показати світ таким, яким він є, без втручання автора. Режисери цього жанру намагаються бути якомога менш помітними, щоб не впливати на те, що відбувається перед камерою. Вони часто використовують портативні камери, які дозволяють їм знімати фільми в реальному часі, без необхідності використання статичного обладнання або акторів. Цей жанр виник у 1960-х роках завдяки розвитку портативних камер і записуючих пристроїв. До цього часу документальні фільми часто були постановочними, і автори часто використовували монтаж для створення певного ефекту. Наглядова документалістика змінила цей підхід, дозволивши режисерам показувати світ таким, яким він є, без будь-яких інтерпретацій з їхнього боку. «Радіодокументаліст є нейтральним спостерігачем і не впливає на те, що відбувається у кадрі» [80].

Рефлексивна документалістика – це вид документального аудіофільму, який ставить питання про те, наскільки реальним є зображення дійсності в такому жанрі. Документалісти критикують документальне кіно, підкреслюючи, що і фільм, і реальність є сконструйованими. Мета рефлексивної документалістики – змусити слухачів замислитися над тим, як документальні радіофільми створюють своє бачення реальності. Вона розкриває різні прийоми, за допомогою яких намагається переконати аудиторію в своїй реальності.

Описова документалістика – це вид, який розповідає про реальні події та явища. Він не має на меті створювати художній образ, а лише інформувати

слухача про факти. Мета цього піджанру – роз'яснити аудиторії певну тему або проблему, сформувавши у неї певну точку зору.

«Спільна/інтерактивна документалістика – це документальні аудіофільми, в яких об'єднанні такі типи, як поетична та описова документалістика із додаванням режисера в оповідання» [80]. У цих радіоматеріалах режисер не просто розповідає історію, а й бере участь у ній. Він може брати інтерв'ю у героїв, коментувати події або навіть сам виступати в ролі героя. Цей жанр документалістики є інклюзивним і спільним. Він залучає людей до розробки, проведення збору та поширення їхньої власної історії. Режисери часто співпрацюють з героями своїх фільмів, щоб створити історію, яка буде цікава та важлива для них.

Перформативна документалістика – це жанр, який розповідає про світ з точки зору конкретного автора. Він не претендує на об'єктивність, а натомість зосереджується на суб'єктивних та афективних аспектах, які впливають на наше розуміння реальності. Зокрема, він «дуже схожий із інтерактивним, але якщо у другому задіяний в оповіданні документаліст намагається побудувати істини, які стосуються кожного, то у першому – ці істини стосуються лише його одного» [81].

Враховуючи риси документалістики, ми виділяємо функції, властиві цьому жанру:

- 1) інформаційна;
- 2) освітня функція;
- 3) навчально-виховна функція;
- 4) просвітницька функція.

Дослідження документалістики в Україні перебуває на початковому рівні, оскільки фахівці накопичують матеріал, але не мають єдиної системи дефініцій і класифікацій. Це обмежує коло зацікавлених у цій темі фахівців. Щоб розвивати дослідження документалістики, потрібно шукати нові методологічні підходи, а не просто залучати до розгляду нові документальні тексти або жанри.

Термін «документальний фільм» вперше ввів Джон Грірсон, відомий як батько британського документального кіно. Він назвав документалістику творчим трактуванням реальності. Тобто, документальність – це термін, який можна застосовувати до всіх нерозіграних оповідей. Дослідник А. Гетнет пропонує таке визначення «документального фільму»: «це нон-фікшн програма, яка відображає реальність. В ній опрацьовується окремий предмет із використанням будь-якої або всіх одразу технік звукового радіо, з акцентом на реальних подіях, звуках, людях та орієнтується на їхній досвід» [79]. Документалістика може використовувати різноманітні матеріали, зокрема: розповіді, інтерв'ю, обговорення, експертні коментарі, звукові записи, свідчення очевидців, діалоги, музика та звукові ефекти. Згідно з визначенням документальна радіопрограма може: відтворити історичну подію; прокоментувати соціальні проблеми; опрацювати біографію людини; об'єктивно висвітлити думки з приводу обраної теми; представити фактичний виклад теми.

Отже, документальне кіно- та радіомистецтво й журналістика є тісно пов'язаними між собою поняттями. Обидва види діяльності мають на меті інформувати цільову аудиторію про реальні події та явища. Документаліст, як і журналіст, збирає інформацію, проводить дослідження, веде інтерв'ю та створює аудіоряд. Основна відмінність полягає в тому, що документальне кіно часто використовує художні форми для створення більш сильного емоційного впливу на слухача. Автори можуть використовувати такі прийоми, як монтаж, музика, щоб створити певний настрій або атмосферу.

1.2. Радіофільм як художньо-публіцистичний жанр

Радіофільм поєднує в собі елементи художньої літератури та публіцистики. Вони можуть бути документальними або художніми. Перші висвітлюють реальні події та людей, але при цьому використовують художні засоби виразності для того, щоб зробити розповідь більш цікавою і захоплюючою. Другі ж, розповідають про вигадані історії, але при цьому засновані на реальних подіях або проблемах. Цей жанр радіомовлення дозволяє аудиторії не тільки відчувати себе поряд з головними героями, а й побачити розвиток подій з різних сторін.

Помітні зміни у сфері дослідження специфіки й жанрів радіомовлення відбулися впродовж 60-80-х років, коли було видано багато книг, брошур, газет, що були присвячені теорії та практиці мовлення. Більшість наукових робіт про жанри радіомовлення базувалися на різних підходах, зазвичай враховувалася предметна основа. Для порівняння брали газетні жанри, адже в той час друк був головним інструментом ідеології та впливу на суспільство.

М. Недопитанський стверджує: «Вже у 1970-х роках значення терміну «радіофільм» змінилося. Радіофільмом почали називати переважно документальні програми, що не містили в собі ігрової частини, але дозволялось використання інсценованих епізодів. В цих програмах реальна дійсність осмислювалась за допомогою різних виразних засобів радіомовлення, й не лише на аналітичному, а й на естетичному рівні. Реальні події висвітлювалися з безліччю потужних засобів впливу на слухача. Звук ставав на одному рівні з образом, а інтонація інколи означала більше, ніж значення слова» [47, 19].

Трохи згодом, жанр радіофільму отримав новий імпульс до розвитку, з появою можливості звукозапису. Широке використання звукозапису знаменувало перехід від живого мовлення, до фіксованого. Попередній запис додав нові можливості для створення якісного продукту. З'явилась

можливість створення необмеженої кількості дублів, для подальшого поєднання в майбутню частину радіоматеріалу. Монтаж призвів до посилення взаємопроникнення документа та ігрового елемента, драматургії та публіцистики. Усі ці нові можливості – технічні, естетичні, інтонаційно-мовленнєві, композиційні та ін. – працівники радіо досягали поступово. Важливо відзначити, що магнітний запис дав можливість створювати на компактному носії те, що згодом називали звуковим літописом країни, а саме архіви фонодокументів. Характерна особливість радіофільму – це використання фонодокументу як головного структурного елемента та основного виразного засобу.

Кардинальних змін радіомовлення зазнало після 1991 року. Цей період можна назвати проміжком «радіоейфорії». Почали збільшуватися обсяги радіомовлення, розвивалися аудіальні форми і методи подачі інформації. Відбулася універсалізація мовлення, тобто програми тепер не мали чіткої аудиторії, й створювались «для всіх». Та вже на початку 2000-х років почали створювати конкурентоздатний контент, виходило все більше цікавих програм, як документальних, так і музичних. За І. Хоменко: «Терміном «радіофільм» позначали не просто записані передачі, а певний тип програм: художні та художньо-документальні радіовистави. Йдеться про жанр, не тільки добре відомий слухачеві, а настільки привабливий, що назву його іноді використовували для реклами менш популярних передач» [73, 10].

На сьогоднішній день актуальним є визначення В. Лизанчука: «Радіофільм – це художньо-публіцистична передача, основу якої складають документально-образні матеріали, об'єднані однією темою, що розкрита через спосіб мислення, сприймання сучасника» [30, 573]. Тобто, цей жанр можна вважати синтезом художньої літератури та публіцистики. Художні прийоми допомагають створити певний настрій або образ. Наприклад, метафори, символи та алюзії можуть допомогти радіофільму створити романтичний, драматичний або сатиричний настрій. А також, поглибити розуміння слухача,

зокрема, порівняння та контраст можуть допомогти слухачу краще зрозуміти суть подій, про які розповідається в радіофільмі.

Дослідник стверджує, що «з цим жанром пов'язана певна термінологічна невизначеність. Якщо звернутись до наукових робіт дослідників 30-х років ХХ століття, варто зауважити, що тоді радіофільмом називали всі передачі, що були створені за принципом кінематографічного поєпізодного монтажу. На той час, це могли бути і радіодрами, і будь-які документальні програми, інколи навіть і музичні» [30, 546].

Визначення терміну пропонує й В. Шеїн: «Радіофільм – це звукова картина. Можливо, краще сказати: він має бути картиною, в якій всі різноманітні кадри органічно сплавляються в один цілісний твір. І чим синтетичнішим буде поєднання власне мовних та інших засобів зображення, тим глибшим і вражаючим прозвучить фільм, тим наочніше представиться він слухачеві» [78, 151]. Науковець підкреслює основну рису радіофільму як жанру радіомовлення – його синтетичний характер. Такий матеріал є не просто записаною передачею, а цілісним твором, в якому органічно поєднуються різні засоби виразності: мова, музика, звукові ефекти, шуми тощо. Ці засоби використовуються для створення звукової картини, яка дає слухачеві можливість уявити собі зміст радіофільму та відчувати його атмосферу.

Цей жанр радіомовлення має свої унікальні ознаки, які визначають його специфіку та відрізняють радіофільм від інших жанрів інформування на радіо. За В. Лизанчуком, до їх переліку належать [30, 547–548]:

- 1) документальна історична основа (різноманітні документи, спогади, записи на плівці тощо);
- 2) ретроспективна інтерпретація (поєднання документів і пояснень – дуже складний процес звукозапису і звуковідтворення дійсності з допомогою музики, шумів, які сприяють розкриттю ідеї і змісту радіофільму);
- 3) у радіофільмі присутній ведучий, який також виконує функції пояснювача, тлумача;

4) монтаж виконує роль засобу організації матеріалу і виражального засобу.

Предметом радіофільму найчастіше є ситуації з реального життя, історичні події, життя людей, що були осмислені автором та технічно змонтовані за всіма правилами. О. Джолос у своїх наукових дослідженнях серед основних функцій радіожурналістики виділяє функцію інформування, пропагандистську, агітаційно-організаторську, просвітницько-педагогічну, виховну, естетичну, розважальну, спілкування та інтегруючу. Він зазначає, що «досить важлива функція радіо – це інтерактивне спілкування в ефірі, що дає можливість споживачам інформації висловлювати свою точку зору з приводу тієї чи іншої проблеми. У свою чергу журналісти мають бути кваліфікованими фахівцями, щоб у процесі розмови людина почувала себе комфортно, бути цікавими співрозмовниками, викликати довіру» [16, 29].

Радіофільм може бути ефективним інструментом медіаосвіти, оскільки він дозволяє слухачам навчитися критично мислити та оцінювати інформацію, отриману з медіа. А. Конверський пропонує своє визначення цього терміну: «Критичне мислення – це усвідомлене відношення до процесу міркування, яке передбачає вміння будувати доведення, спростування, вміння висувати гіпотези, проводити аналогії, нарешті, знаходити помилки у своїх і чужих міркуваннях» [26, 20]. Виходячи з визначення, можемо зазначити, що радіофільм допомагає слухачам розвинути навички критичного мислення, оскільки він дозволяє їм отримувати інформацію з різних джерел, виокремлювати факти від думок, аналізувати аргументи, робити обґрунтовані висновки.

Радіофільми також створюються для висвітлення історії України. Одна з найважливіших складових специфіки ретроспективної інтерпретації полягає у відображенні різних поглядів, переконань та інтересів різних груп суспільства. Залежно від політичних, соціальних та культурних контекстів, історія може бути представлена різними перспективами. Наприклад, в період

радянської епохи історія України була спотворена та ідеологізована відповідно до офіційної комуністичної лінії.

Пропагандистська функція засобів масової інформації під час висвітлення історії України в радянські часи мала значний вплив на сприйняття та інтерпретацію історичних подій. Режим комуністичної влади активно використовував засоби масової інформації, зокрема радіо, телебачення, газети та журнали, для пропаганди своєї ідеології та зміни колективної свідомості. В. Лизанчук стверджує, що: «будь-яка інформація використовувалася лише для пропаганди комуністичних міфологем і трактувалася як агітація фактами. У практиці це означало подачу лише тих фактів, які відповідали політико-ідеологічним цілям комуністичної партії, та повне замовчування або перекручування фактів, які, на думку координаторів агітації і пропаганди, цим цілям не відповідали» [31, 109].

На нашу думку, дослідження медіаповідомлень на історичну тематику мають важливе наукове значення, оскільки в них можна чітко відслідковувати певні соціальні і світоглядні установки, які формуються на основі конкретної інтерпретації історичних фактів. Це дозволяє зробити висновки про історичну пам'ять нації і, до певної міри, колективну пам'ять, особливо щодо періоду радянської доби в українській історії, який є порівняно недалеким для багатьох громадян нашої країни.

Індивідуальний досвід кожного сучасного громадянина, особливо тих, хто має середній вік і старше, індивідуальні інтерпретації конкретних подій поєднуються з установками і нормами, які формуються на підсвідомому рівні, як результат радянського виховання та способу життя. З іншого боку, сприйняття подій також залежить від соціальної групи, до якої належить кожен окремий індивідуум, що також може впливати на розбіжності в сприйнятті історичних фактів і подій.

Отже, з розвитком технологій, кількість радіофільмів у мережі зростає, відповідно й цільова аудиторія збільшується. З терміном «радіофільм» пов'язана термінологічна невизначеність, адже жанр розвивається, й

з'являються специфічні жанрові ознаки. Головне завдання радіофільму полягає в інформуванні цільової аудиторії. Звукові фільми виконують декілька функцій, серед яких: інформаційна, просвітницька, соціальна, ідеологічна та інші. Також вони використовуються для пропаганди певних ідей та цінностей, адже завдяки виражальним засобам можна впливати на свідомість та емоції слухачів. Більшість аудіофільмів мають на меті інтерпретувати історію України за допомогою прийомів ретроспекції.

РОЗДІЛ 2

СИНТЕЗ ЗВУКОВИХ І СЛОВЕСНИХ ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ФІЛЬМАХ НА РАДІО

2.1. Специфіка створення радіофільмів: огляд українського медіа-ринку

На сьогоднішній день більшість радіостанцій публікують власний контент, який піднімає рейтинги, серед яких – радіофільми. З часом навіть почали з'являтися окремі рубрики для таких аудіоматеріалів, що свідчить про їх актуальність та популярність серед слухачів. З розвитком технологій, спростився процес створення такого продукту. Звукові доріжки можна з легкістю записати на диктофон, смартфон або інший гаджет, який має можливість записувати інформацію на карту пам'яті. Радіофільми викладають на різних платформах для зручного прослуховування та збільшення потенційної аудиторії.

О. Антонова та О. Кулініч виділяють декілька основних етапів створення радіофільму [2, 155]:

1) задум, пошук теми. Кожен журналістський матеріал починається з визначення тієї мети, що радіожурналіст ставить собі, готуючись до передачі. Будь-яка подія з життя, соціальне або культурне явище багатогранні, а тому вже при виборі теми вимагають від журналіста формування своєрідних рамок, змушують усвідомити глобальність проблеми. Цей етап допомагає зосередити увагу на головному спочатку журналіста, а потім й аудиторію.

Звичайно, певною мірою вибір теми стоїть за спеціалізацією радіоканалу чи радіокомпанії, її головними тематичними напрямками й форматом. Тож, вибір редакції – це перший та найважливіший етап у визначенні головної теми журналістського матеріалу.

2) планування подальшої роботи. На цьому етапі радіожурналіст, незалежно від того, виступає він у прямому ефірі чи збирається робити документальні записи, зобов'язаний чітко уявити план дій. До нього увійдуть: точне усвідомлення мети завдання; шляхи отримання повних і точних відомостей про об'єкт; опис ситуації та обстановки, в якій доведеться працювати; приблизний перелік та формулювання питань, на які необхідно отримати відповіді; визначення жанру передачі, хай навіть попереднє; вироблення одного-двох запасних варіантів у разі зриву тієї чи іншої домовленості, зміни ситуації тощо;

3) ретельна робота з документами, звукозаписами учасників та очевидців важливих подій, літературними мемуарами, листами. Вивчення документів – один із важливих способів здобуття та аналізу об'єктивної та соціально значущої інформації. В основі документалістики завжди реальне життя, а тому вимоги до перевірки такої інформації надзвичайно високі. Документ у журналістиці може бути як базою для медіатексту, так і дієвим аргументом;

4) робота над сценарієм, яка вимагає більшу кількість часу, ніж робота над іншими жанрами. Загалом, підготовка сценарію радіоматеріалів із вибраної теми передбачає: критичний підхід до матеріалу з метою його вдосконалення, уникнення недоліків; усувати всі види помилок: неточності у використанні і подачі фактичного матеріалу, недоліки композиції, логічні, смислові невідповідності відеоряду тексту передачі, стилістичні, орфографічні і пунктуаційні помилки; добре знати матеріал, з яким доводиться працювати, удосконалювати свої знання в галузі, яка є предметом його діяльності; володіти законами логічного мислення, знати норми літературної мови;

5) поєднання звуку і музики, додання акустичних ефектів;

б) випуск передачі в ефір.

С. Горевалов акцентує увагу на тому, що «створення документального фільму – складний та довгий процес, який включає в себе визначення теми, підбір матеріалів та пошук героїв стрічки, зйомки, монтаж та прокат. Ці етапи

коротко називають препродакшн, продакшн та пост-продакшн» [12, 38]. Початкові етапи полягають в пошуку матеріалів для майбутнього висвітлення цілісної картини дійсності, вони можуть бути взяті з життя свідків, або документально підтвердженими фактами. На цьому етапі відбувається безпосередня робота з архівами. Зрештою, після пошуку необхідної інформації автор може переходити до написання сценарію.

Радіожурналіст ретельно підбирає тему, адже вона повинна викликати в аудиторії певні емоції та думки, а отже має бути цікавою і актуальною, як для слухачів, так і для авторів. Зрештою, творча команда працює над матеріалом не один день, тому протягом усього періоду його створення треба бути зацікавленим в цьому напрямку. Сюжет – не менш важливий чинник, який впливає на позитивну оцінку від слухачів.

Перш за все, автори приділяють увагу структуризації всіх подій та персонажів, з відповідальністю підбирають акторів та персонажів, які втілюють події минулого в реальності. Головною особливістю гарного сюжету – є напруга. Події мають розгортатись поступово, все більше розкриваючи особливості тих часів та персонажів. В свою чергу персонажі мають бути яскравими та цікавими. Їх головна мета викликати у слухачів симпатію та співпереживання. Радіофільм, який відповідає інтересам і потребам слухачів, має більші шанси на успіх. Тільки в цьому випадку він стане популярним і буде користуватися попитом у слухачів.

По-друге, для створення хорошого продукту спираються на наявність інформації з обраної теми. У випадку, якщо інформації буде недостатньо, матеріал не вийде завершеним. По-третє, творча команда не обирає занадто складну тему, адже вони спрямовують матеріал на масовість, й є велика ймовірність, що більшість слухачів можуть просто не зрозуміти основний задум автора. Через це також часто падають рейтинги на певні радіофільми.

Після того, як радіожурналіст обрав тему, він може переходити до створення сценарію для майбутнього радіофільму. Цей етап має свою специфіку, яка відрізняється від створення сценарію для телевізійних чи

кінематографічних фільмів. Головною різницею є відсутність візуальної складової на радіо, тому готовий сценарій використовується для транслявання інформації тільки звуковим шляхом.

Перш за все, для підготовки сценарію, автор має володіти необхідними навичками. До їх переліку ми відносимо такі: письмо, творчість, дослідження, готовність до співпраці, адаптаційність та знання галузі. Для створення розповіді варто володіти техніками детального почергового викладу інформації, розвитку персонажів, відтворення хронометражних деталей подій. Щоб створити якісний матеріал варто використати сильні навички письма, які необхідні для яскравої подачі історії у форматі сценарію. Автор має володіти базовими вміннями написання діалогів, описів та інше.

Щоб поєднати документальні записи, історичні факти, коментарі експертів та реальні історії з життя автори мислять нестандартно, висвітлюють події з різних ракурсів. Зрештою, над сценарієм можуть працювати одночасно декілька людей, тож треба бути готовим до конструктивної критики та подальшої співпраці. Мова йде не лише про сценаристів, а й про режисерів, продюсерів та інших учасників команди. Ефективна комунікація та вміння працювати у команді є важливими рисами для спеціаліста високого рівня.

Під час роботи над сценарієм необхідно виділити якомога більше часу на опис звуків. На радіо можна керувати свідомістю та емоціями слухачів лише за допомогою звукового супроводу. І. Михайлин у словнику-довіднику «Журналістика» зазначає таку особливість радіопрограм: «Радіо спирається на силу мовленого слова: інтонацію, тембр голосу, темп і мелодику висловлювання, домагаючись особливої виразності і переконливості своїх повідомлень» [19, 229]. Тому, через відсутність візуального контенту, важливо деталізовано описувати кожен звук, розтлумачувати сенс кожного подиху вітра чи шуму проїжджаючого повз трамваю та інших звуків, що присутні в сцені. Таким чином автори допомагають аудиторії відтворити в уяві ті події, про які йде мова та створити власні візуальні образи.

Також автор приділяє увагу написанню діалогів між персонажами, оскільки саме через розмови аудиторія може помітити, як розкривається та розвивається той, чи інший персонаж. Зокрема, І. Головенко у своїх дослідженнях визначає важливість виражальних засобів для впливу на аудиторію: «Оскільки цей вплив досягається виключно аудіально, радіо повинно наділити слово та звуки, що його супроводжують, властивістю зображення, використовуючи широкий спектр вражальності» [11, 138]. Завдяки наявним діалогам легше зрозуміти сюжетні повороти та слідкувати за розвитком подій. Однак, слід дотримуватись логічної структури діалогів та послідовності. Вони мають бути легкими, зрозумілими для сприйняття та емоційними. Перш за все діалоги мають відповідати стилю поведінки персонажів аби не виникало певного дисонансу у слухача.

Для привернення уваги та зацікавлення часто використовують свої специфічні ритми та темпи радіофільмів. У якісно структурованому сценарії всі сцени побудовані з урахуванням динаміки розвитку персонажів й сюжету, створюючи настрій, атмосферу та напруження для аудиторії. Тож, необхідно уникати використання великої кількості реплік або ефектів, які можуть ускладнити процес сприйняття основного змісту. Вибір різних звукових ефектів має відповідати настрою та стилістиці радіофільму.

Ще одним важливим етапом підготовки радіофільму до випуску в ефір – є збір матеріалів, як текстових, так і звукових. Найважливіше правило при роботі з інформацією полягає в тому, що необхідно зберігати всі знайдені та записані матеріали, адже під час монтажу можуть знадобитись будь-які з них. В момент запису звукових матеріалів варто звертати увагу на їх якість. Перш за все інформація має бути записана без зайвих звуків, шумів, голосів та іншого.

Специфіка збору матеріалів для майбутньої програми полягає у відборі аудіоконтенту, який може бути придатним для використання у виробництві. Процес передбачає запис різного контенту, такого як: інтерв'ю, звуки навколишнього середовища, музика, звукові ефекти, шуми та інший звуковий

супровід, який буде використаний для створення бажаної атмосфери, передачі емоцій та розповіді обраної історії. Важливо зібрати бібліотеку з наявних матеріалів та додати різні типи аудіоконтенту, який розкриватиме різні точки зору.

I. Михайлин виділяє лише три методи збирання зовнішньої інформації: «спостереження, вивчення документів і джерел, інтерв'ю» [40]. Спираючись на базові методи можна виділити декілька способів збору матеріалів саме для радіофільму:

1) дослідження. Цей метод полягає в пошуку книг, статей публікацій та інших записів, які стосуються досліджуваної теми;

2) робота з архівами та документацією. Для того, щоб знайти якомога більше інформації варто звертатись до першоджерел та офіційних документів, які можуть допомогти відновити деталі та передати бажану атмосферу;

3) запис звукових матеріалів. Цей метод включає в себе запис різного роду звукових матеріалів для подальшого монтажу звукової картини дійсності. Для цього етапу необхідно бути творчим і не боятись використовувати різні джерела інформації та комунікації. Тільки за таких умов можна зібрати матеріали, які в подальшому зможуть зацікавити та передати бажану інформацію до слухачів. В той момент, коли звукові записи готові та підібрані значенням, можна переходити до монтажу.

Завдяки монтажу можна створювати ту звукову картину, яку ми уявляємо в готовому результаті. Наприклад, для створення відчуття тривоги або напруги варто використовувати короткі звукові ефекти, такі як вибухи або крики. Аби надати слухачеві відчуття радості чи щастя можна додати ритмічну музику або звуки природи. У випадку, коли необхідно відтворити атмосферу печалі або смутку використовуйте тиху музику, звук плачу, голоси чи звуки навколишнього середовища.

Також, за допомогою технологічних засобів монтажу можна створити особливий темп та ритм. Такі функції допомагають додати драматизму чи динаміки радіофільму. Для такого ефекту слід використовувати контраст між

різними тембрами звуку або поступове збільшення звукового рівня. Створюючи динаміку в радіофільмі, важливо враховувати цільову аудиторію. Не всі слухачі будуть реагувати однаково на різні прийоми монтажу. Тому важливо експериментувати, щоб знайти те, що спрацює найкраще для вашої аудиторії.

Монтаж на радіо – це потужний інструмент, який дозволяє створювати та редагувати звукові повідомлення. Завдяки комп'ютерному монтажу можна легко комбінувати різні звукові фрагменти, регулювати їх звучання і навіть змінювати висоту тону. Важливо, що оригінальний матеріал при цьому залишається неушкодженим і може бути використаний повторно.

Професійна програма для монтування на комп'ютері – «Adobe Audition». В ній є широкий спектр функцій: поєднання звукових матеріалів, додавання ефектів, регулювання рівня звуку тощо. Вона також дозволяє проводити аналіз звукових матеріалів. Це є корисною функцією для того, щоб усувати шумові дефекти, визначати частоту звуку, й змінювати її. Перевагою є й те, що вона може записувати звукові матеріали з нуля [48].

Високоякісною програмою для професійної обробки й монтажу аудіоконтенту є «Sound Forge». Вона дозволяє отримати повний контроль над процесом редагування і мастерингу, записати, налагодити і відновити звук, записати аудіо компакт-диски, закодувати і розшифрувати будь-які аудіо формати. Її часто використовують для детальної обробки на більш професійному рівні. Для початківців у сфері аудіомонтажу вона буде занадто складною, як в інтерфейсі, так і за функціональними можливостями [49].

Наступною в списку топ додатків для монтажу є «Audacity» – це вільний багатоплатформовий редактор звукових файлів, орієнтований на роботу з декількома доріжками. Перш за все, це безкоштовна і відкрита програма для монтажу звуку, яка пропонує основні функції для монтажу радіофільму. До їх переліку входять: запис звуку з мікрофона, запис з інших пристроїв, поєднання та групування звукових матеріалів, додавання ефектів та регулювання рівня звуку [50].

Серед платних програм можна виділити «WavePad». Вона є потужною і багатофункціональною програмою для запису та редагування звуку, яка може використовуватися для створення різноманітних аудіопродукцій. До переваг цього додатку відносять простий та зрозумілий інтерфейс, наявність базових та додаткових функцій для запису й редагування звуку [51].

Готові радіофільми викладають на офіційних сайтах радіостанцій, через які аудиторія має вільний доступ до контенту. Найбільшою перевагою просування радіофільмів є масштабність. Кожна людина, яка має доступ до Інтернету, може з легкістю знайти будь-який матеріал, в тому числі й радіофільми на будь-який смак.

Такі аудіоматеріали, як радіофільми вже довгий час створюють та поширюють на радіостанціях у їх традиційному форматі, а також на офіційних сайтах або безкоштовних платформах й додатках для смартфонів. Для аналізу були обрані такі радіостанції, як Радіо Культура, Громадське радіо та Українське радіо. Їх творчі команди постійно створюють та випускають в ефір нові радіофільми, що мають на меті висвітлити певну тему або проблему.

«Українське Радіо – найпопулярніша розмовна радіостанція України з найбільш розгалуженою мережею поширення сигналу» [65]. Цей канал має суспільно-політичне спрямування. В ефірі звучать інформаційні випуски, а також постійні програми про політику, економіку, соціальну сферу. Крім того, присутні освітньо-пізнавальні, культурні та спортивні програми.

«Громадське радіо — одна з небагатьох в Україні некомерційних, недержавних радіостанцій формату news & talk» [63]. Радіостанція є важливим джерелом інформації для української громади. Висвітлюються новини, політика, культура, економіка, соціальні проблеми тощо. Її контент сприяє розвитку свободи слова та демократичних цінностей в Україні.

«Команда Радіо Культура – це майстри сторітелінгу, які створюють унікальну радіодокументалістику» [64]. На радіо регулярно розповідають про життя і творчість видатних світових митців та мисткинь, а також про

найважливіші події в історії України та світу. Ці матеріали виходять з 2015 року і досі продовжуються.

Про військові події розповідають радіофільми «Війна. Пори року» [53] – це проект про особливості ведення бойових дій в різних сезонах на прикладі конкретних військових кампаній кінця ХХ — початку ХХІ століття. Що заважає бронетехніці навесні, та навпаки допомагає взимку, як тумани впливають на застосування авіації осінню і навесні та про інші цікаві деталі, що проявилися у війнах минулого і впливають на сьогоденну війну Росії проти України.

Документальний звуковий фільм «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну» [52] присвячений ретроспекції історії «нормандської четвірки» та її діяльності у сфері врегулювання конфлікту на Донбасі. У 2014 році Росія здійснила військову агресію проти України, внаслідок чого на Донбасі розпочався збройний конфлікт. Для врегулювання ситуації було створено формат «нормандської четвірки», до якої увійшли Україна, Росія, Франція та Німеччина.

«Фото війни. Історії з-за кадру» [61] – це цикл документальний аудіофільмів на радіо, який складається з 4 серій. Матеріал створено на основі фотографій, що стали знаковими за час повномасштабного вторгнення та стали відомими на увесь світ. Головне завдання полягає у висвітленні емоційного стану фотографів та головних героїв, що мають відношення до створення світлин. «Нова радіодокументалка на радіо Культура – присвячена знаковим світлинам війни. Так, говорити про фото на радіо складно... Але ми й не говоримо про фото, концентруємося натомість на історіях людей», – поділилася у фейсбуку продюсерка радіо «Культура» Ірина Славінська [45].

Сцени з життя й творчого шляху українських історичних постатей відтворюються в таких біографічних радіофільмах, як: «І правду, й боротьбу благословити» [56] – це радіофільм, присвячений життю та творчості Олени Пчілки, видатної української письменниці, меценатки, перекладачки, етнографки, фольклористки, публіцистки, громадської діячки, першої

української жінки-видавчині, першої українській жінки-члена Всеукраїнської академії наук. За назву обрано один з рядків віршу письменниці.

«Що є свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» [7] – це документальний радіосеріал, що був випущений на честь 300-річного ювілею з дня народження українського письменника й філософа. Головна мета аудіофільму полягає в тому, аби висвітлити маловідомі факти з життя та творчого шляху Григорія Сковороди, й описати події, що вплинули на формування діяча, як особистості. У готовому матеріалі аудиторія має змогу почути фрагменти з його текстів, що були озвучені філологом Сергієм Жаданом, літературною українською мовою.

«З любові і муки...» [54] – це радіофільм про письменників Григора та Григорія Тютюнників. Творча команда прагнула висвітлити якомога більше фактів із життя відомих братів. «Трисерійний художньо-документальний радіофільм «З любові і муки...» – це не просто біографічна розповідь про письменника. Це спроба донести слухачеві своє бачення цієї унікальної особистості», – зазначила авторка і режисерка радіофільму Неля Даниленко.

«Над безоднею (Леонід Кисельов)» [58] – це художньо-документальний радіофільм про українського поета. Аудіоматеріал складається з двох серій тривалістю по 30 хвилин. Слухачі мають можливість почути голос Леоніда Кисельова, з фрагменту його виступу з поезією «Царі», запис якого зберігався в архівах України. Крім того, фільм насичений спогадами друзів Леоніда, вони згадували особисті історії та ділилися цікавими фактами.

«Один день із життя вчительки: великі перемоги в маленькій школі» один з радіодокументальних фільмів на «Радіо Культура». Журналісти особисто відвідали вчительку в звичайній школі, яка продовжує працювати, незважаючи на зовнішні перешкоди, які виникли внаслідок військового стану в Україні. «Це спроба зафіксувати реальність, у якій щоденна робота мільйонів українців та українок стає справжнім подвигом. Унікальність проекту в тому, що ви почуєте історію від першої особи. Наша героїня – звичайна вчителька, котра проведе нас не тільки своїми класами та робочим днем, а й своїм

сприйняттям війни. Слухачам та слухачкам може здатися, що тут відсутні репортер(к)и. Це і так, і ні. Наша робота – за лаштунками. Ми вирішили залишити всіх вас наодинці з героїнею та її учнями, аби показати унікальність та цінність досвіду усіх тих, хто щодня працює на наше з вами майбутнє», – розповідає команда проекту [59].

На «Громадському Радіо» представлені три радіофільми, що мають на меті висвітлити проблеми пов'язані з військовими діями, а також торкаються екологічних питань. «Зустрінемося на Драмі» [55] : радіофільм про Маріупольський драмтеатр, який був зруйнований двічі, спочатку російською культурою, потім, під час повномасштабного вторгнення, російською авіабомбою. Фільм створили звукорежисерка Громадського радіо Юлія Соганчі та ведуча Вікторія Єрмолаєва. Цей матеріал є важливою історичною документацією, яка розповідає про руйнівну силу російської культури та агресії.

«Токсичний врожай» [60] – це скорочена назва радіофільму, що розповідає про те, як обстріли заражають отруйними речовинами землю, знищують екологію та шкодять здоров'ю тих, хто живе в зоні бойових дій. Авторка Валентина Троян відвідала село Новогригорівка, й там поспілкувалась з місцевими жителями, що скаржились на занедбаний стан ґрунту, а також поставила декілька питань екологу та представниці громадської організації, що займається дослідженням впливу бойових дій на довкілля Луганської та Донецької областей.

Про буденне життя самопоселенців у Чорнобилі створено радіофільм «Ми – нація, що не боїться радіації» [57]. Автор матеріалу Іван Гайванович особисто поспілкувався з самопоселенцями, що ризикуючи життям повернулись до Чорнобиля та прилеглих територій. Вони поділилися з ним особистими враженнями після повернення, а також запевнили в безпечності їх перебування в Чорнобильській зоні. Оповідач також звернувся до експертів у сфері туризму й поспілкувався на тему майбутнього розвитку закритого міста.

Отже, кількість радіофільмів на розмовних радіостанціях постійно збільшується. Цей жанр представлений переважно на Радіо Культура, Громадському радіо та Українському радіо. Під час підготовки матеріалів до виходу в ефір автори проходять декілька обов'язкових етапів, зокрема, треба обрати тему, записати інтерв'ю та коментарі експертів, відредагувати їх відносно до написаного сценарію та провести кінцевий монтаж. Звукові записи монтують за допомогою спеціальних програм для професійного редагування («Adobe Audition», «Sound Forge», «Audacity» та «WavePad»).

2.2. Ефектне звучання: виражальні засоби

Звук – це найголовніший елемент впливу на радіо. З його допомогою створюються певні ефекти, атмосфера, а також формується уявлення слухача та генерується думка з приводу події чи людини, про яку йде мова у радіофільмі. Звук на радіо має свої специфічні особливості та відрізняється від інших засобів масової комунікації своєю унікальністю та індивідуальністю. Автор використовує різноманітні виражальні засоби, щоб викликати у слухача певні емоції. Для жанру радіофільму звукова унікальність полягає в тому, що він використовує звук для відтворення повної картини подій, включаючи образи, звуки, запахи, смаки та емоції.

Професор В. Лизанчук розподіляє виражальні елементи на дві взаємопов'язані групи. Перша є формотворчою і вирізняється стабільністю, тобто вона не схильна до кількісних змін. До цієї групи відноситься вихідний матеріал, яким оперує радіожурналіст, такий як слово або мовлення, музика, шуми та документальні записи (зроблені поза студією). Друга група є стилетворчою і нестабільною, оскільки може змінюватися через технічне забезпечення або особливості творчої індивідуальності ведучого. До неї відноситься використання технічних можливостей, зокрема, монтаж [30, 66].

За словами П. Мірошніченка, «сама комбінація формо- і стилетворчих виражальних засобів радіомовлення у конкретній програмі, що нерозривно поєднується з її тематикою та функціональним призначенням, є тим аудіальним кодом, який має адекватно «прочитати» слухач, задовольнивши інтерес до інформації і розваг як базовий у взаєминах із мас-медіа» [43, 246]. Простіше кажучи, будь-яка радіoproграма має бути комунікативно ефективною, тобто спонукати до певних роздумів, створювати певну атмосферу, налаштовувати на певні емоційні переживання, а також настановувати до певних дій, та, зрештою, банально приносити естетичне задоволення від прослуховування. Такий ефект радіoproграм можна назвати певним акустичним впливом на аудиторію.

Слово вважається одним із важливих елементів формотворчих виражальних засобів, з його допомогою можна впливати на емоції та свідомість слухачів, що в свою чергу викликає ефект співпереживання. В. Лизанчук стверджує, що «радіослово повинно донести до слухача найрізноманітнішу інформацію, емоційно вплинути. Воно своєрідне, неповторне. Радіомова має бути зрозуміла, не має вимагати розшифрування, звернення до додаткової літератури тощо» [30, 67]. Зрештою, саме воно виступає одним із важливих інструментів на радіо, й лише професіонали вміють досконало ним володіти. Необхідно знати та розуміти в який час варто вставити те, чи інше слово. Від цього в подальшому залежить і розстановка акцентів, тобто інтонація.

Автори радіофільмів звертають увагу на точність й стислість мовлення, адже аудиторія не буде слухати радіоматеріали з використанням складних речень. Зазвичай текст роблять коротким, але він має бути змістовним. Це не лише полегшує сприйняття для слухачів, але і торкається діяльності радіоведучих. Зрештою, той текст, що аудиторія потім чує в готовому матеріалі має хтось озвучувати.

На радіо ми чуємо не лише голоси ведучих, а й коментарі, цитати, чи свідчення очевидців. Такі «живі голоси» дозволяють якомога емоційніше

передати відчуття від подій, що відбуваються в режимі реального часу. Таким чином свідки можуть виступати живим підтвердженням дійсності. Це може переконати аудиторію в достовірності подій, що висвітлюються. Зазвичай коментарі відображають найбільш яскраві уривки, які мають викласти суть проблеми, або повідомити про різноманітні резонансні заяви. Такі документальні записи використовуються для того, щоб підтвердити згаданий факт, або спростувати його.

Документальні записи є окремим елементом виражальних засобів. Вони складаються з таких елементів, як: мова, музика і шуми. Такі записи допомагають автору сценарію відтворити картину подій за реальними фактами, а не вигадувати їх. Н. Михайличенко виділяє такі функції шумових і звукових ефектів: визначення місця/часу дії, переміщення дії в часі й просторі, вираження емоційного характеру описуваної події та психологічного стану учасників події чи самого журналіста. Слово й голоси дійсності, слово та музика створюють специфічну радіомову, що сприяє розвитку уяви слухача. До того ж дивовижною є здатність музики заспокоювати (музикотерапія) та виховувати людську душу [41, 263].

Окремої уваги вартий музичний супровід. Музика доповнює готовий сценарій, підкреслює настрій, в окремих випадках, надає трагічності або драматизму. Вона є медіатором між текстом та головним задумом, ідеєю. Як зазначає Ю. Любченко: «Виражальні засоби музики визначають емоційний стан епізоду, передають соціальні, історичні особливості описуваної події. Ритм створює напругу, організовує слухацьку увагу. Темп збігається з мовленням автора чи героїв, або навпаки, протистоїть йому» [33, 235].

Професор В. Лизанчук стверджує, що всебічне, фахове використання природних особливостей, специфічних виражальних засобів радіо є запорукою ефективного впливу на слухачів. Специфічні виражальні засоби він поділяє на дві групи: перша – це природні, натуральні виражальні засоби: усне слово, шуми (акустична характеристика подій), музика; до другої групи належать технічні можливості, тобто монтаж у різних його значеннях [30, 66].

Звукові елементи, що використовуються під час створення радіофільму умовно можна розділити на три базові групи:

1) усне слово. Ця категорія несе в собі інформацію про мову, діалект, географічне походження, характер, манеру спілкування, стать і вік мовця. Усне слово також допомагає створювати образ радіоведучого та його ставлення до подій, які розповідаються;

2) музичний супровід. Це потужний інструмент, який може використовуватися для створення різних атмосфер і настроїв. Вона може допомагати створювати відчуття присутності, викликати емоції та посилювати сюжет. Музика також може використовуватися для передачі інформації про культуру, традиції та історію;

3) шум. Це менш очевидний, але не менш важливий елемент радіофільму. Він може використовуватися для створення фону, доповнення сюжету та створення ефектів. Шум також може використовуватися для передачі інформації про місце, час або подію.

Шевченко В виокремлює дві базові функції звуків: фонову та символізуючу. Першу можуть виконувати різні звукові елементи, й життєво-функціональні, й природні, і навіть спокійна музика. Вони змушують слухача відчувати внутрішній порив до доповнення спектра звуків побутової обстановки новими. Друга ж, пов'язана зі здатністю звукових записів виступати певним ідентифікатором окремого предмета, явища чи події. Символізуюча функція виконується перш за все в художньо-публіцистичних жанрах, де кожен виражальний засіб стоїть на необхідному місці, й є незамінним елементом в структурі матеріалу [77, 36].

Ефективним стилетворчим засобом може виступати прийом реверберації. Простіше кажучи, це надання звучання голосу чи запису з місця подій додаткового значення (ефекту «відлуння»), які створюються за допомогою комп'ютерних технологій. Найчастіше він використовується для того, щоб сконцентрувати увагу аудиторії на мові ведучого, а також на деталях події, яка висвітлюється. Стилетворчі прийоми є важливим інструментом,

який дозволяє створювати унікальні продукти, які будуть відрізнятися від інших, й залишаться в пам'яті слухачів.

Окрім вербальних мовних засобів під час запису та монтажу радіофільму використовуються й невербальні. Вони здебільшого несуть враження, яке автор справляє на широку аудиторію. Дослідниця О. Антонова класифікує їх на три групи: «тонові (підвищення тону голосу може використовуватися для створення радісного або піднесеного настрою, а зниження тону – для сумного або драматичного настрою.); динамічні (наголоси можуть використовуватися для виділення важливих слів або фраз, а також для створення певного ритму і темпу мовлення); кількісні (темп мовлення, ритміка та паузи)» [1, 8].

За допомогою ритму можна організувати увагу слухача, а також створити напругу. Має бути дотримана оптимальна сила звуку, а тон не має викликати стурбованості. В. Лизанчук наголошує: «Інтенація має відповідати змісту інформації, наголошувати увагу слухачів на певному слові чи фразі. Доречними також мають бути паузи» [30, 68].

Монтаж виділяється як один із основних засобів створення звукової картини в радіофільмі. Він дозволяє поєднувати різні звукові фрагменти, створюючи тим самим певний ефект. І. Мащенко визначає монтаж звуку як «з'єднання (збирання) в певній послідовності записаних раніше різних звукових фрагментів (мова, шуми, музика) у цілісну звукову композицію; редагування, скорочення синхронних мовних фонограм та інших елементів звукового супроводу» [35, 282]. Загалом, варто зазначити, що процес монтажу – є найскладнішим, адже під час створення готової композиції варто бути компетентним у галузі монтажу, а також мати знання та навички роботи з багатьма програмами, які використовують для створення звукових програм.

Головна небезпека під час монтажу полягає в неправильно підібраних звукових записах, ефектах й шумах, які можуть поставити під загрозу навіть найкращий сценарій. Для того, щоб створити ідеальну картину дійсності варто доцільно підбирати музичний супровід, який буде ідеально доповнювати

сценарій. До того ж, часто одні й ті ж слова можуть звучати по різному, через зміну музичного фону. Тож, автор має детально продумати всі дрібниці, які можуть впливати на готову програму, а зрештою, й на потенційного слухача.

Сценарист має володіти певними навичками, та мати творчий потенціал, адже створити повноцінний радіофільм дуже складно. На думку І. Головенко, «результат залежить від того, наскільки майстерно, доцільно та влучно з погляду жанру журналіст зможе обрати та використати виражальні засоби, до яких належить також монтаж, що допомагає оформити картинку технічно» [11, 135].

Надмірне використання природних і технічних засобів може виникнути як проблема при роботі над радіофільмом. Тому важливо детально вивчити особливості виражальних засобів і професійно підібрати кожен звук. Музика та шуми в радіоматеріалах можуть бути як корисними, так і завдати шкоди. У журналістській практиці іноді виникають ситуації, коли сила звучання слова втрачається під гучнішими виразовими засобами. Небезпека втрати якості матеріалу існує при записі репортажу на місці події, особливо на фоні надто високої музики або інтенсивного шуму.

Отже, радіофільм створюється за допомогою використання різноманітних виражальних засобів: формотворчих та стилетворчих (технічних). Слово, музика, шуми та монтаж – основні засоби створення радійного образу, що виконують надзвичайно важливі функції. Вдало сформований звуковий образ допомагає краще сприйняти та засвоїти інформацію. Усі образи формуються за допомогою слова, оскільки саме в ньому закладено основне смислове значення. Музика й шуми є додатковими елементами, що здатні акцентувати увагу на важливих моментах, деталях. Шуми, у свою чергу, викликають певні асоціації, створюють в уяві слухача враження про місце події. Записані матеріали проходять етап монтування у спеціальних програмах.

РОЗДІЛ 3

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РЕТРОСПЕКТИВІ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ РАДІОЖУРНАЛІСТИКИ

3.1. Жанрово-тематичні особливості радіофільмів

Особливості жанрів радіожурналістики зумовлюються, специфікою радіоканалу та формою втілення мовного спілкування. Автори оперують живим словом, й видозмінилися під впливом літературної творчості, стали складнішими, багатограннішими, втративши безпосередній контакт зі слухачем, який є потужним саморегулюючим фактором мовного спілкування. Однак спрямованість на аудиторію, зверненість до слухача в радіожанрах залишилися в опосередкованій формі і виявляються у різний спосіб: від прямого звернення до введення в текст різних регулятивних прийомів. Жанри мовного спілкування на радіо набули і нової якості – художніх засобів організації тексту.

В. Лизанчук виділяє два різновиди радіофільмів: про значні історичні події та про видатних історичних постатей: «Між ними, правда, чіткої межі немає, бо переважно переплітаються долі видатних людей з історичними подіями. Різниця лише в тому, на чому акцентує увагу автор, хто (що) є головним у тому чи іншому радіофільмі – людина чи подія, хто (що) є фоном, на тлі якого розгортається сюжет радіофільму» [30].

За В. Лизанчуком документальні радіофільми можна класифікувати за двома ознаками:

- 1) за тематикою існують історичні, біографічні та екологічні документальні радіофільми. Історичні – про події, періоди або особистості. Біографічні – присвячені життю та досягненням конкретних персоналій.

Екологічні – торкаються проблем довкілля та екології. Хоч радіофільми мають різні теми, але мета в них однакова, привернути увагу слухачів до важливих питань;

3) за тривалістю: короткометражні, тривалість яких становить до декількох десятків хвилин, повнометражні, що тривають від години до декількох годин, вони часто бувають розбиті на окремі частини, серії або епізоди та мінісеріали, що складаються з декількох епізодів і мають загальну тривалість від кількох годин до декількох десятків годин.

Одним із жанрів радіофільму є радіоісторія. Її специфіка визначається аудіальним характером. Радіоісторія – це твір, який розповідає про історичну подію або явище за допомогою звуку. Найголовніше – радіоісторії мають бути засновані лише на достовірних історичних фактах та джерелах. Автор повинен провести детальний аналіз та пройти етап перевірки фактів на достовірність, адже якщо виявиться, що факти були неправдивими, ми не зможемо їх використати у своєму матеріалі. На цьому етапі ми маємо перевіряти навіть найменші деталі. Слід шукати інформацію в різних джерелах, а також порівнювати наявні відомості в різних записах аби переконатися в їх правдивості. Якщо ми працюємо з документальними записами, варто звертати увагу на дати і цифри, адже інколи вони можуть не відповідати дійсності. У випадку, коли ми працюємо зі свідками та отримуємо від них коментарі, треба перевіряти їх смислове навантаження й головний задум. Інколи трапляються ситуації, що свідки можуть суперечити одне одному. Ретельна перевірка інформації допоможе створити радіоісторію, яка буде достовірною та об'єктивною.

Про новітню історію України розповідає цикл радіофільмів «Фото війни. Історії з-за кадру». Загалом в ефір вийшло 4 серії, кожна з яких розкриває історію фотографа, який задокументував реальність російсько-української війни за 2022-2023 роки. Так, наприклад, у першій серії ми чуємо історію фотографії знищеного в аеропорту Гостомеля літака «Мрія»: «Це фото – це квінтесенція отої навали. От стоїть об'єкт, яким у світі милувалися всі, це

було ціле шоу. Люди з різних континентів збиралися... Літак – це чорний діамант їхнього вторгнення» [61].

Про знищення Маріупольського драматичного театру слухаємо у радіофільмі «Зустрінемося на Драмі». Творча команда, яка працювала над його створенням, мала на меті задокументувати військові злочини, які скоїла російська армія. Зокрема, в аудіофільмі ми чуємо історії колишніх працівників театру й тих, хто ховався там під час обстрілів. Провідна майстриня сцени Олена Біла ділиться з журналістами своїми спогадами: «Коли Маріуполь не був окупований, то всі казали де зустрінемося? На Драмі... А куди підемо? А зараз Драма – це дійсно та драма, яка є місцем поховання...» [55].

Про найжахливіший період в своєму житті вона говорить так: «Ми приїхали в театр 5-го березня, тому що була об'ява, що буде «зелений коридор» саме від театру. Ми просиділи 9 днів і ночей у драматичному театрі. Коли ми туди приїхали, там вже жили люди. І наші співробітники теж там були. В той день зайшло біля 500-600 людей. Чому вони туди зайшли? Ми під'їхали до театру, почався обстріл, і в гучномовець поліцейські сказали відкрити всі двері театру, щоб люди отримали там прихисток на момент обстрілу. Всі люди почали бігти в театр... Ми виїхали 15 березня. Ми жили в костюмерному цеху на підлозі. На 2 поверсі. Саме туди і потрапила бомба» [55]. Її спогади насичують радіофільм маловідомими фактами та допомагають відтворити хронологію подій.

Історичні події висвітлюються й в радіофільмі «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну», який прозвучав в ефірі 9 грудня 2019 року, в день, коли «нормандська четвірка» мала в черговий раз зустрітись для переговорів. Ідея радіофільму належить виконавчому продюсер Першого каналу «Українського радіо» Юрію Табаченку. Автор – журналіст Михайло Аландаренко. Автори відновили хронологію взаємодії України, Німеччини, Франції та Росії від 2014-го року та проаналізували наслідки прийнятих ними рішень. Під час підготовки були задіяні архівні записи. Протягом 25-ти хвилин ми чуємо фрагменти з різних виступів політичних

діячів. Наприклад, президент України Петро Порошенко згадав про зустріч в такому контексті: «І вчора я про це твердо заявив російському керівництву, в Нормандії, на святкуванні 75-ти річчя. Крим є, і буде українським! Ні з ким не може бути компромісів в питаннях Криму. А все інше повинно обговорюватись і вирішуватись за столом переговорів...» [52]. Завдяки використанню фрагментів із вже історичних виступів, авторам вдається досягти об'єктивності висвітлення прийнятих рішень та наочно пояснити, їх вплив на розвиток незалежної України.

Історичних подій пов'язаних із війною росії проти України торкається й радіофільм «Війна. Пори року». Це чотирисерійний проєкт, у кожному випуску якого на прикладі конкретних війни розглядаються особливості ведення бойових дій у той чи інший період року. Зима – події Першої чеченської війни 1994-1996 рр., весна – на базі архівів з часів Боснійської війни 1992-1995 рр., літо – про Другу ліванську війну 2006 року, осінь – Друга карабаська війна 2020 року. Протягом майже 20-ти хвилин ми можемо зануритись в історію різних країн, у яких відбувались воєнні дії. Наприклад, у 4 серії висвітлюються такі історичні факти: «Приблизно о 6-ій ранку 27 вересня 2020 року пролунали перші постріли Другої карабаської війни. За офіційною версією Азербайджанської сторони, у ніч проти неділі вірменські війська нібито відкрили вогонь по всій лінії зіткнення, внаслідок чого було поранено 14-ть мирних жителів. Азербайджанська армія негайно почала антитерористичну операцію...» [53]. Кожну серію можна використовувати для детального огляду історичних подій у воєнний період у різних країнах. А також, на сайті є текстовий варіант радіофільму (додаток А).

Біографічні радіофільми присвячені відомим особистостям, й мають на меті висвітлити маловідомі факти з життя письменників, художників, митців та інших культурних діячів, а також намагаються відтворити сцени з їх особистого життя. Так як більшість із них вже давно померли, аудіофільми базуються на ретроспекції. Цей прийом втілюється через архівні записи, біографічні дані, коментарі друзів, знайомих та дослідників, які займались

вивченням маловідомих фактів з життя й творчого шляху діячів. Прикладом біографічних радіофільмів вважаємо цикл «Світочі епохи». В рамках цього проєкту було створено більше десяти аудіопродуктів. Для детального аналізу обрано декілька з них: «З любові і муки», «І правду, й боротьбу благословити», «Над безоднею», «Що є свобода?».

«З любові і муки» розкриває особистість Григора Тютюнника як видатного новеліста, який писав в умовах радянської цензури. Біографію розповідають двоє ведучих, які виступають в ролі оповідачів. Вони викладають факти, які підтверджують звуковими записами й висвітлюють через ігрові сцени з діалогами між діючими персонажами. Аудиторія також має змогу почути голос самого письменника, запис якого донині зберігався у фондах українського радіо: «Я не хотів би, щоб хтось маленький, підліток чи юнак, ішов по світлій своїй, але розореній землі...Оцим людям, що так близько, на відстані серця, відчувають горе всього народу я кланяюся сьогодні, й присвячу їм найкращі свої почуття...» [54].

Документальний радіосеріал «Що є свобода?» записаний на честь 300-ї річниці з дня народження українського філософа Григорія Сковороди. Сюжет побудований у форматі уявного діалогу Ади Роговцевої, яка виступила оповідачкою з письменником, якого озвучив Сергій Жадан. В першій серії звучить: «Тож якою мовою писав Сковорода? Утешение и кураж, кураж и сладость, сладость и жизнь есть то же. И что Гораций сказал: «Сладости не отлагай», то Сенека бы истолковал: «Жизни не отлагай». «Sera niruis est vita crastina, vive hodie». «Живи сегодня» ...». Використання особливостей мови допомагає охопити більш широку аудиторію і відтворити образ Григорія Сковороди як філософа, який намагався простими словами донести свої ідеї до народу. Зокрема, в одному зі своїх висловів автор зауважив: «Бог схожий до великого фонтану, який наповнює різні посудини, відповідно до їхньої місткості. Ллються з різних трубочок різні струмені у різні посудини, навколо фонтану. Менша посудина, менше може вмістити, але тим вона дорівнюється до великої, що так само є наповненою» [7].

Радіофільм «І правду, й боротьбу благословити» насичений діалогами. З їх допомогою автори-сценаристи намагались якомога детальніше розкрити особистість Олени Пчілки, а також висвітлити її взаємовідносини з рідними та колегами. Наприклад, про спілкування з братом, Михайлом Драгомановим, можна дізнатись з уривку: «Михайло, ну я вже не можу... Знову робили тобі зауваження, що неправильно говориш? Та воно мені вперек горла, оце «мамінішка», «папінішка». Ні ти чуєш, «папінішка». І прямо ж ніхто нам не каже, «цурайтесь свого», «кидай свою мову»... Не каже. А в гостях, й з чужими треба взагалі по-московському говорити. Ага, Московія...». В ігрових сценах можна прослідкувати, як розвивались творчі здібності Олени, через що вона почала відстоювати права жінок і коли її твори визнали. В цьому аудіофільмі теж присутні оповідачі, які розкривають різні напрямки діяльності публіцистки. Біографічні відомості озвучено у фрагменті: «Ім'я цієї унікальної особистості тривалий час залишалося в тіні, та й досі, як того варте, не осяяне сонцем. Десятиліттями можновладці намагалися зітерти той слід, що полишила ця жінка. Не могли пробачити їй безкомпромісності у всьому, що стосувалося України. Її звинувачували в крайньому націоналізмі...» [56]. Ці факти допомагають краще зрозуміти ставлення тодішньої влади до нині відомої громадської діячки, письменниці й публіцистки.

Екологічні радіофільми присвячені проблемам забруднення навколишнього середовища, зміни клімату, втраті біорізноманіття, екологічним рухам й організаціям. Такий аудіоконтент має важливе значення для підвищення обізнаності про екологічні проблеми та їхні наслідки, а також допомагає аудиторії зрозуміти, що відбувається з навколишнім середовищем і мотивувати їх до дій для захисту природи.

До екологічних документальних радіофільмів зараховуємо такі: «Токсичний врожай» і «Ми – нація, що не боїться радіації» на Громадському радіо, на офіційному сайті якого автори пропонують ще й текстовий варіант аудіофільмів, що допомагає ознайомитись зі змістом матеріалу, якщо немає можливості його прослухати (додаток Б).

Тема забруднення навколишнього середовища як наслідку російсько-української війни висвітлюється в радіофільмі «Токсичний врожай: як обстріли отруюють землю та шкодять здоров'ю тих, хто живе у зоні бойових дій?». Команда Громадського радіо поспілкувалася з місцевими жителями прифронтових міст, з екологом та представницею міжнародної організації, що займається розмінуванням територій, де точилися бої. На початку фільму лунають звуки вибухів, а потім про їх наслідки розповідає одна з місцевих жительок: «Дахи були всі побиті, город був усяний воронками, й навіть лежало сім снарядів, що не розірвалися...». Далі ми чуємо коментар еколога: «Дуже часто люди не замислюючись кажуть про місце бойових дій, використовуючи термін «випалена земля». Цей штамп іще з радянських часів. Він і зараз використовується. Часто люди не замислюються, що вкладають у ці слова, але, в цілому, вони безмежно праві. Річ у тім, що будь-який постріл, вибух – це хімічна реакція. Певні хімічні речовини дуже швидко реагують, утворюється багато газоподібних речовин і вони або виштовхують кулю з гільзи, або снаряд розривається на багато осколків. Ця реакція є перетворенням твердої речовини на газоподібну. На цьому будується дія всіх боєприпасів». Слова еколога підтверджують місцеві, які вважають, що проблеми з врожаєм почалися саме через постійні обстріли. Цей радіофільм створений з метою звернути увагу на наслідки ворожих атак й наголосити на важливості цього питання [60].

Про життя самопоселенців у Чорнобилі після катастрофи на ЧАЕС розповідають автори радіофільму «Ми – нація, що не боїться радіації»: «Смертельного нічого тут немає. Якщо не їсти забруднений метал або не гризти кору, в якій залишилися якісь там нукліди, так нічого страшного і нема. От спитайте нас: ми вирощуємо що-небудь тут? Їмо ми свій продукт? Так, ми вирощуємо, для себе. І їмо це все. І морквину, і помідори, і огірки. Картоплю я саджу сам. Ми її їмо, і ось, слава Богу, сьогодні вже 34-й рік аварії. Я не відчуваю, що ті болячки, які у мене з'явилися, які є, це внаслідок випромінювання. І серед усіх людей, які живуть у Чорнобилі, я не знаю таких,

які б вмирили, або хворіли саме через те, що вони живуть в зоні підвищеної радіації» [57].

Отже, жанрові особливості радіофільму мають спільні ознаки з деякими іншими жанрами радіомовлення, але перш за все радіофільм має такі характерні ознаки як: історично-біографічна тематика, документальність, використання реальних фактів, оповідач зазвичай є очевидцем або учасником подій, чіткий хронометраж, радіофільм найчастіше поділяється на частини, що потім виходять кількома серіями. Ці ознаки використовуються для створення цікавого матеріалу з метою відтворення історичних подій. Для випуску радіофільмів загалом використовують таку тематику: історичні (радіоісторія), біографічні й екологічні. В циклі «Світочі епохи» висвітлюються життя та творчий шлях історичних особистостей української літератури XVII-XIX століть, які вплинули на розвиток самостійної незалежної держави України. Цикл радіофільмів «Фото війни. Історії з-за кадру» та аудіофільм «Зустрінемося на Драмі» відтворюють події новітньої історії України, зокрема, окреслюються наслідки повномасштабного вторгнення, що розпочалося 24 лютого 2022 року. Зрештою, серії вийшли в ефір у 2023 році. В радіофільмі «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну» відбувається ретроспекція історичних подій 2014 року. «Війна. Пори року» торкається кінця XX – початку XXI століття. Аудіофільм «Токсичний врожай» випущений у 2021 році висвітлює наслідки військових подій на тимчасово окупованих територіях у 2013-2015 роках. «Ми – нація, що не боїться радіації» розповідає про життя самоселів на території Чорнобиля у 2020 році.

3.2. Етапи створення радіофільмів

Радіоматеріали проходять етапи створення, від першочергового задуму, до подальшого його втілення в життя й виходу в ефір. Перший етап – це

розробка ідеї та збір інформації. Для того, щоб почати працювати над фільмом необхідно визначити тему, жанр, й формат. Ці чинники впливають на формування майбутньої цільової аудиторії. Тема – це основна думка, яку автор хоче донести до аудиторії. Вона може бути історичною, біографічною, екологічною, науково-популярною, музичною, комедійною або драматичною. Жанр визначає його форму і стиль. Формат визначає його тривалість і структуру. Радіофільми можуть бути короткими (5-15 хвилин), середньотривалими (15-30 хвилин) або довгими (30 хвилин і більше).

Після цього можна починати пошук інформації та запис необхідних матеріалів. Інформація може бути отримана з різних джерел, таких як: документи (книги, статті, газетні публікації, архівні матеріали); інтерв'ю (з очевидцями подій, фахівцями в даній галузі, представниками громадськості); аудіозаписи (виступи, концерти, історичні події).

Для аналізу особливостей виходу в ефір обраних радіофільмів ми пропонуємо використовувати класифікацію етапів підготовки аудіоматеріалу до виходу в ефір запропоновану О. Антоною та О. Кулініч [2]:

- 1) ідея та задум. Цей етап полягає у визначенні теми, жанру, формату й цільової аудиторії для майбутнього матеріалу;
- 2) збір інформації. На цьому етапі творча команда, яка займається створенням радіофільму проводять дослідження, щоб зібрати інформацію, необхідну для створення фільму. Це може включати в себе вивчення наукових статей і досліджень, а також інтерв'ю з експертами і очевидцями подій;
- 3) написання сценарію. Під час підготовки сценаристи мають підготувати текстовий супровід, на основі якого буде створюватись подальший запис звукових доріжок й фінальний монтаж. Сценарій – це план фільму, який визначає його структуру, сюжет і діалоги;
- 4) запис. Цей етап може включати в себе запис інтерв'ю, музики, звуків і інших звукових ефектів;
- 5) монтаж. На п'ятому етапі автори фільму проводять монтаж радіофільму. Монтаж – це процес, який об'єднує всі записані матеріали в

єдине ціле. Дуже важливо зробити цю роботу якісно, адже від цього буде залежати подальший успіх готового радіофільму. Якщо на цьому етапі допустити помилку, це може вплинути на цілісність картини, що висвітлюється в матеріалі.

б) випуск в ефір. Коли підготовчі етапи пройдені можна випускати готовий радіофільм в ефір. Зазвичай це може відбуватися на радіостанції, в Інтернеті або на інших платформах.

Радіофільм «З любові і муки» – це трисерійний документальний серіал про життя і творчість українського письменника Григора Тютюнника. Радіоматеріал створив режисер і сценарист Андрій Кокотюха за підтримки Українського інституту національної пам'яті. Підготовка випуску «З любові і муки» тривала довгий час. Автори провели ретельне дослідження життя і творчості Григора Тютюнника, ознайомились з його біографією, творчим доробком, а також історією його родини.

Під час підготовки радіофільму «З любові і муки» автори на першому етапі використовували різні джерела, включаючи: історичні документи (архівні записи, листи та фотографії); творчий доробок Григора Тютюнника та спогади родичів, друзів і колег Григора Тютюнника. Композиція радіофільму побудована на спогадах одного з друзів письменника – Петра Засенка, а також архівних записах письменника Анатолія Дімарова, літературознавця Михайла Слабошпицького та інших документах. Фактаж у радіофільмі проілюстровано художньою реконструкцією та ігровими сценами за мотивами новел письменника.

Радіофільм «І правду, й боротьбу благословити» розповідає про життєвий й творчий шлях письменниці Олени Пчілки. Над його створенням працювали оповідачі Ігор Мізур та Нелля Даниленко, звукорежисерка Олена Єфимчук. Під час пошуку інформації команда познайомила з біографією відомої української письменниці Олени Пчілки. Пізніше, в готовому аудіоматеріалі ми чуємо багато відтворених історій з її дитинства, а також цікавих фактів з життя.

Для збору інформації було використано матеріали з книжки Л. Дрофань «Берегиня», з автобіографії Олени Пчілки, а також із публікацій Григорія Аврахова, Юрія Хорунжого, Ірини Ніколайчук, Олександра Рудяченка. Щоб відновити події з дитинства Олени Пчілки залучені архівні документи, епістолярій.

«Над безоднею» – це художньо-документальний радіофільм про українського поета Леоніда Кисельова. Він складається з двох частин тривалістю по 30 хвилин. В радіофільмі представлені, в основному, спогади друзів та колег видатного поета, а також архівні матеріали й різні біографічні статті. Завдяки знайденій інформації вдалося якомога краще відновити картину дитинства Леоніда.

Нещодавно на Радіо Культура вийшов цикл документальних радіофільмів «Фото війни. Історії з-за кадру». Загалом в ефірі прозвучало 4 серії, в основі яких лежать реально задокументовані фотографії, що були зроблені під час повномасштабного вторгнення росії в Україну. У проекті відомі фотографії не просто показують певну подію, а й розповідають історії про людей, які були причетні до цієї події.

На першому етапі підготовки автори вивчили наукові дослідження, досвід інших країн, які пережили війну та провели аналіз фотографій, що були зроблені під час війни в Україні. Також з'ясували, що фотографії можуть бути потужним інструментом для документування війни та впливу на світову громадську думку, й дізналися про те, з якими труднощами стикаються фотографи, які працюють в умовах війни.

Перший випуск присвячений літаку «Мрія». Над документальним радіофільмом «Мрія. Зруйнована, але не знищена» працював Олександр Марченко, завідувач редакції Українського Радіо та Ірина Антонович. У передачі використано матеріали з особистого YouTube-каналу Дмитра Антоновича – пілота, який довгий час провів за штурвалом «Мрії».

Другий випуск має назву «Житомирська траса». Над його створенням працювала продюсерка Українського радіо Ірина Сандуляк. У передачі

використано архівні матеріали з телеканалу Суспільне Новини, військового телебачення України та Національної поліції.

Третій випуск розповідає про відому кухонну шафу в Бородянці, що вціліла після обстрілів. Тому, цей матеріал має назву «Шафка з Бородянки». Над радіофільмом працювали журналісти Суспільне Новини Нікіта Галка та Владислав Скавронський. Цей фільм побудований на основі розповідей фотографині й директора музею, який зберіг цю історичну пам'ятку.

Остання серія з циклу має назву «Панночка в червоному». За цією фразою стоїть фото молодої дівчини, випускниці однієї із харківських шкіл, яка була зруйнована внаслідок російської атаки. Радіофільм до виходу в ефір підготувала креативна продюсерка Радіо Промінь Вікторія Польченко. Для його створення були використані матеріали з телеграм-каналу Костянтина Немічева, YouTube-каналу Богдана Войцеховського, ефірних архівів Радіо Промінь, Українського Радіо та Єдиного марафону Суспільного. Протягом випуску ми чуємо голоси: Дениса Денисенко та Сергія Маніка. Саунддизайнером виступили Ростислав Фролов та Генадій Сидоров.

«Один день із життя вчительки: великі перемоги в маленькій школі» – це ще один приклад радіодокументального фільму, що створений журналістками Радіо Культура – Мариною Люта та Анною Море, спільно з журналістом Українського радіо Романом Котом. Вони провели цілий день у звичайній школі, яка продовжує навчальний процес не зважаючи на повітряні тривоги, відключення світла, й інші перешкоди, з якими стикаються вчителі та учні в умовах військового стану в країні. На етапі збору інформації автори записали всі матеріали в одній школі, але в різних кабінетах. Серед них: інтерв'ю з вчителями та іншими працівниками, записи розмов дітей, фрагмент проведення уроків та інше.

Важливе питання подальшого виживання в забрудненому середовищі висвітлює радіофільм «Токсичний врожай: як обстріли отруюють землю та шкодять здоров'ю тих, хто живе у зоні бойових дій?» Він створений командою

Громадського радіо про те, як обстріли впливають на землю, як та чим вони її отруюють.

На початковому етапі необхідно було дослідити тему впливу обстрілів на довкілля та здоров'я людей. Творча команда також ознайомилась з досвідом інших країн, які пережили війну. Під час збору інформації вони поспілкувалися з експертами з різних галузей, включаючи екологів, медиків, представників громадських організацій та місцевих жителів. Вони також відвідали зони бойових дій, щоб на власні очі побачити наслідки обстрілів. В радіофільмі ми чуємо думку еколога та представниці громадської організації, а також представниці міжнародної організації HALO Trust, яка займається розмінуванням територій, де точилися бої, по всьому світу. Крім того, були проведені інтерв'ю з людьми, які живуть у зоні бойових дій. Вони розповіли про те, як обстріли вплинули на їхнє життя і здоров'я.

Про відновлення життя після наймасштабнішої та найжахливішої аварії на Чорнобильській АЕС розповідають на Громадському радіо в радіофільмі «Ми – нація, що не боїться радіації». Це матеріал про самоселів у Чорнобилі. Під час створення матеріалу використовували архівні матеріали, свідчення очевидців а також коментарі екологів й експертів із туризму. На сайті «Громадського Радіо» збережений радіофільм, а також надано текстовий варіант, для того, щоб познайомитись зі змістом матеріалу.

До роковин руйнування через російський авіаудар Маріупольського драматичного театру Громадське радіо презентувало радіофільм «Зустрінемося на Драмі». Авторками стали Юлія Согоанчі, колишня звукорежисерка у Маріупольському театрі, й ведуча Вікторія Єрмолаєва. Першочергова ідея створення такого матеріалу належить саме Юлії, зрештою вона й стала однією з оповідачок, що ділились своїми враженнями до та після авіаудару. Для створення радіофільму команда Громадського радіо провела дослідження про обстріл Маріупольського театру. Вони поспілкувалися з очевидцями подій, колишніми працівниками, фотографами та відеооператорами, які зафіксували наслідки обстрілу. Назва радіофільму –

«Зустрінемося на Драмі» – відтворює фразу, яку казали майже всі маріупольці, коли призначали комусь зустріч у центрі.

Творча команда Українського радіо підготували до виходу в ефір спецпроект «Війна. Пори року. Зима, Весна, Літо, Осінь». Він складається з чотирьох серій, в кожній з яких розглядаються особливості ведення бойових дій в певний період року. Зима – на прикладі Першої чеченської війни 1994–1996 років, весна – на прикладі Боснійської війни 1992–1995 років, літо – на прикладі Другої ліванської війни 2006 року, осінь – на прикладі Другої карабаської війни 2020 року. Автором проекту виступив Роман Кот. На початковому етапі журналісти ознайомились з архівними документами, різними документальними записами, які зберігають інформацію про події, що описані в радіофільмі. Також були записані інтерв'ю з істориками й військовими, що детально вивчали цю тему.

Для створення аудіофільму «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну» було використано архівні матеріали, фрагменти випусків новин, а також виступів політиків різних країн. За їх допомогою вдалося відновити хронологію військових подій на Донбасі.

Другий етап – написання сценарію, який готується для кожного радіоматеріалу індивідуально в текстовому форматі. Він визначає структуру радіофільму, його сюжет і персонажів, а також, повинен викликати певні емоції, й розповідати про різні події й особистості.

Автори радіофільму «З любові й муки» написали сценарій у формі діалогів і монологів. Він складається з трьох частин, кожна з яких присвячена певному періоду життя Григора Тютюнника. Перша частина відновлює ситуації з його дитинства і юності. У другій частині висвітлюються факти про зрілість письменника. У третій частині аудиторія дізнається про останні роки життя Тютюнника.

Сценарій радіофільму «І правду, й боротьбу» складається з двох частин, кожна з яких присвячена певному періоду життя Олени Пчілки. В першій частині ми чуємо про її перші кроки в літературі. У цій частині акцент

робиться на її становленні як особистості та митця. Друга частина відтворює події з дорослого життя письменниці, її громадську діяльність, а також про її внесок у розвиток української культури. У цій частині фільму акцент робиться на боротьбі Олени Пчілки за права жінок і за незалежність України.

Під час підготовки художньо-документального аудіофільму «Над безоднею» було написано сценарій, в якому поділили зібраний матеріал на дві частини. У першій – ми знайомимось з дитинством Леоніда Кисельова. Детальніше про подальшу діяльність молодого поета ми чуємо в другій частині. Поділення сценарію на дві частини дозволяє автору фільму більш чітко структурувати матеріал і надати слухачам можливість побачити розвиток особистості і творчості Леоніда Кисельова.

В проєкті «Фото війни. Історії з-за кадру» кожна серія присвячена одній фотографії, і в ній герої розповідають про те, що вони пережили в момент зйомки. Сценарій дозволяє розповісти про події, які відбулися в минулому, і надати слухачам контекст для розуміння поточних подій. Фільм розповідає про те, що відбувалося в момент зйомки фотографії, про емоції і переживання героїв. У радіофільмі використовуються музика, звукові ефекти та голос за кадром.

Сценарій радіофільму «Один день із життя вчительки: великі перемоги в маленькій школі» дозволяє показати, як вчителі працюють в умовах війни. В його основі лежать елементи репортажу, тож слухачі мають змогу відчутти себе присутніми в коридорах школи, чи на уроці хімії. Фільм починається з розповіді про те, як працівники школи готуються до роботи в новому навчальному році. Потім лунають фрагменти того, як вчителька проводить уроки. Зрештою, ми знайомимось і з працівниками школи, й з учнями.

Головним завданням під час написання сценарію до радіофільму «Токсичний врожай» є підвищення обізнаності громадськості про екологічні наслідки війни. Він написаний у формі інтерв'ю з місцевими жителями та екологами. В матеріалі представлені різні точки зору на проблему. Місцеві

розповідають про свої особисті враження від обстрілів та їхні наслідки для довкілля. Екологи надають наукове обґрунтування цим наслідкам.

В основу аудіофільму «Ми – нація, що не боїться радіації» покладено інтерв'ю Івана Гайвановича з самоселами та експертами про сучасний стан і майбутній розвиток Чорнобиля. Хронометраж фільму - 30 хвилин, але завдяки вдало використаним виражальним засобам та цікавим діалогам із місцевими, фільм повністю занурює нас в обстановку буденного життя в покинутому місті. Також у випуску звучать звуки природи, щоб створити атмосферу зони відчуження.

Режисерка «Зустрінемося на Драмі» Юлія Соганчі хотіла створити фільм, який був би не лише інформативним, але й емоційно потужним. Для цього вона вирішила використовувати таку особливість сценарію, як центрування на особистих історіях. Фільм розповідає не лише про обстріл Маріупольського театру, але й про людей, які пережили цю трагедію. Соганчі хотіла, щоб фільм був не просто сухим викладом фактів, а й свідченням про людський досвід.

Наступний етап – запис. Кожен радіофільм був записаний на студії звукозапису відповідної радіостанції. У студії Радіо Культура були записані фільми: «З любові і муки» (2023 р.), «І правду, й боротьбу благословити» (2022 р.), «Над безоднею» (2022 р.), «Фото війни. Історії з-за кадру» (2023 р.), «Один день із життя вчительки: великі перемоги в маленькій школі» (2023 р.). На Громадському радіо озвучили такі радіофільми: «Токсичний врожай: як обстріли отруюють землю та шкодять здоров'ю тих, хто живе у зоні бойових дій?» (2021 р.), «Ми – нація, що не боїться радіації» (2020 р.), «Зустрінемося на Драмі» (2023 р.)

На студії звукозапису Українського радіо: «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну» (2019 р.) «Війна. Пори року. Зима, Весна, Літо, Осінь» (2023 р.).

Монтаж та промоція – це два останні етапи підготовки радіофільму до виходу в ефір. Автори «З любові і муки» змонтували готовий матеріал, після

чого розпочалась його промоція. Вона була запущена за кілька місяців до його виходу, й сприяла підвищенню популярності радіофільму та викликала у слухачів інтерес до творчості Григора Тютюнника.

Під час монтажу радіофільму «І правду, й боротьбу благословити» автори поєднували різні фрагменти матеріалу в єдине ціле. Вони також використовували різні звукові ефекти та музику для створення атмосфери та посилення емоційного впливу на слухачів. Промоція відбувалась через Фейсбук та Телеграм. Зараз радіофільм знаходиться у вільному доступі на Інтернет-сайті Радіо Культура. Тож, кожен, кому цікава історія життя відомої українки може з легкістю прослухати аудіоматеріал.

Команда Радіо Культура працювала над монтажем аудіофільму «Над безоднею». На цьому етапі відбувся підбір звукових елементів за сюжетною відповідністю й подальша розстановка звукових доріжок. Монтаж був побудований за принципом накладання звуків, тобто, коли попередній запис закінчувався, наступний вже починався. Готовий радіофільм вийшов в ефір на Радіо Культура і доступний на офіційному сайті радіостанції.

Незадовго до прем'єри радіофільму «Фото війни. Історії з-за кадру», почали виходити анонси майбутнього проекту. Зокрема, було розміщено декілька статей на офіційному сайті «Детектор медіа», й «Суспільне мовлення», а також поширювались відеоанонси у Фейсбуці. Згодом, готові серії вийшли в ефір на Радіо Культура.

Радіофільм «Токсичний врожай» одразу захоплює увагу звуками обстрілів на першій секундах. Далі ми чуємо жахливі факти з життя місцевих жителів, де точилися бої. Також у фільмі звучать звуки обстрілів і звуки природи, щоб створити атмосферу зони бойових дій. Головне завдання цього матеріалу – привернути увагу слухачів до проблеми забруднення навколишнього середовища в зонах бойових дій. Готовий матеріал було опубліковано на офіційному сайті Громадського радіо 29 жовтня 2021 року. Радіофільм доступний для прослуховування й на інших платформах.

На основі готового сценарію авторки-сценаристки «Зустрінемося на Драмі» провели запис звукових доріжок, які під час монтажу вдало поєднали в цілісну картину. Випуск був випущений у день першої річниці ракетного удару, й зараз знаходиться у вільному доступі для прослуховування на сайті Громадського радіо та на інших платформах.

Протягом 25 хвилин, саме стільки триває випуск радіофільму «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну», ми дізнаємось про всі прийняті рішення зі спроб врегулювати конфлікт, а також про наслідки тих рішень. Документальні архівні записи допомагають створити ефект реальності висвітлюваних подій, зокрема фрагменти виступів занурюють нас в ту атмосферу, коли ці рішення обговорювались на найвищому політичному рівні. Наявність звукових доріжок із виступів президентів різних держав відтворює журналістський стандарт повноти й точності інформації, адже ми можемо відслідкувати, як відбувалися та сприймалися ті події в різних країнах. Зараз випуск знаходиться у вільному доступі на офіційному сайті Українського радіо.

Отже, специфіка підготовки радіофільму від задуму до виходу в ефір залежить від таких факторів, як: час, масштабність та наявність інформації з досліджуваної теми. Зокрема, були розглянуті основні кроки, які необхідно виконати для успішного створення цього виду аудіопродукту. Першим етапом є розробка концепції, де визначається ідея радіофільму, його жанр, тематика та цільова аудиторія. Наступним кроком є написання сценарію, де прописуються діалоги, дії героїв та сюжетна лінія. Важливим етапом є підбір акторів, які озвучать ролі у фільмі, а також вибір студій для запису звукових доріжок. Наступний етап - монтаж, де розміщуються записані матеріали в послідовності, й додаються ефекти. Після чого, автори готують готовий радіофільм до виходу в ефір. Етапи підготовки радіофільму є важливими кроками у процесі створення цього виду медіапродукту, які допомагають зробити його якісним та привабливим для аудиторії.

3.3. Художньо-документальний цикл радіофільмів «Світочі епохи»: взаємодія вербальних та невербальних засобів

Вербальні та невербальні засоби є важливими елементами радіокомунікації, оскільки вони допомагають створювати цілісний образ і передавати інформацію слухачам. Текст – це лише одна складова радіопроеграми. Не менш важливу роль відіграють музика та інші звукові ефекти. Неправильно підібрана музика може зіпсувати враження від тексту, а недоречні шуми відволікають увагу слухачів.

Вербальні засоби, такі як слова, фрази, речення, допомагають передати інформацію, а невербальні, такі як інтонація, тембр голосу, паузи – емоції, почуття, ставлення мовця до того, про що він говорить. Взаємодія вербальних та невербальних засобів допомагає мовцеві створювати цілісну картину дійсності й контактувати з аудиторією більш ефективно.

Одні й ті ж слова в різному звуковому оформленні звучать неоднаково. Наприклад, текст із сумним музичним підкладом буде звучати більш трагічно, ніж під веселий. Шуми також можуть створювати атмосферу. Наприклад, шуми міста створюють відчуття міської метушні, а шуми природи – відчуття спокою, релаксу. Журналіст повинен продумати всі звукові елементи програми й так організувати взаємодію виражальних засобів, щоб вони повністю працювали на задум.

Радіофільми циклу «Світочі епохи» сприяють популяризації української культури і історії, допомагають новому поколінню українців дізнатися про видатних українських діячів, які вплинули на розвиток української культури та державотворення. Цикл «Світочі епохи» – це художньо-документальні розповіді, герої яких – визначні особистості кінця XVIII століття до початку XXI століття.

Вербальним засобом в радіодокументальному серіалі «Що є свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» є озвучення української літературної мови,

якою філософ писав твори. Головну роль у фільмі грає Сергій Жадан; оповідачка-коментатор – Ада Роговцева, яка розповідає факти з біографії відомої постаті. Удвох вони доповнюють одне одного, факти, про які говорить Ада, підтверджує висловами Сковороди Сергій Жадан.

Нарація про постать філософа супроводжується фрагментами з різних його текстів, причому деякі з них, Сергій Жадан читає в оригіналі – книжною українською мовою. В своїх творах він часто використовував діалектні слова й вирази. Наприклад, у першій частині фільму, ми чуємо фрагмент із пісні: «Не поїду в город багатий, я буду на полях жить. Буду вік мой коротати, гді тихо время біжить. О дуброва, о зелена. О мати моя, родна. Тебі жизнь веселенна, тебі покой, тишина». Слова: «гді», «дуброва», «родна», «тебі» та інші є характерними для українських діалектів [7].

Музичний супровід ідеально доповнює текст автора. У радіофільмі використовується музика для створення атмосфери, настрою та емоційного впливу. Наприклад, у вступі звучить сумна музика, яка створює атмосферу печалі та смутку. Далі чуємо більш спокійну мелодію, яка викликає умиротворення. Також, звуки природи використані для того, щоб створити відчуття, що слухач знаходиться десь у лісі. Це допомагає аудиторії краще зрозуміти ідеї філософа, які пов'язані з природою.

Акторська гра є важливим елементом радіофільму. Вона необхідна, щоб створювати реалістичні й переконливі персонажі, які допомагають слухачам зрозуміти історію та ідею, що закладає сценарист. Варто виокремити акторську гру Сергія Жадана, перед яким стояло складне завдання – зіграти українського філософа, видатного мислителя, ідеї якого були часто глибокими. Актор використовує такі невербальні засоби, як: голос та інтонацію. Голос є м'яким і мелодійним, але в той же час в ньому є сила і впевненість; інтонацію, щоб передати різні емоції. Наприклад, коли він говорить про свободу, його голос стає більш радісним і захопленим. Коли ж про страждання людей – більш сумним і співчутливим; Зокрема, коли

намагається пояснити складні ідеї, він говорить повільно і вдумливо. Коли розповідає історії – швидше і більш жваво.

Вдале поєднання вербальних і невербальних засобів для створення звукового образу видатного діяча знаходимо і в радіофільмі «І правду, й боротьбу благословити». Аудіофільм створений на основі віршів Олени Пчілки й починається фрагментом одного з них: «І гарячая кров поборола б холодний сей мрамур. І камінні сі руки, простягнені марно у безвість. Знов обняли б теє тільце златисте, ніжне, мов квітка...» [56]. З перших секунд лунає сумна мелодія, яка занурює слухача в атмосферу трагічності та занепокоєння. Вона наче доповнює фрагмент віршу, стає його звуковим продовженням.

Фільм побудований на діалогах. У двох частинах слухач чує багато діалогів із різними персонажами. Наприклад, на початку звучить діалог матері з дитиною: «Мамочко, у тебе знову жар, заспокойся люба. Давай-но запалимо свічку, і пом'янемо усіх-усіх наших рідних. Давай, Доро, давай донечко... (стук в двері) Дивний, якийсь грім. Та то не грім, мамо. То до нас у двері стукають...» [56]. Їх переривають працівники АГПО, які прийшли проводити обшук. В цей момент слухач чує звуки перекидування речей, шурхіт розкиданих аркушів, звуки кроків по підлозі, завдяки чому може відчутти себе поряд із героями. В різних ситуаціях головна героїня постає в кардинально протилежних станах. У розмові з рідними вона слабка й любляча, а з тими, хто намагається нею керувати – стійка та сувора. Ми можемо зрозуміти це за зміною інтонації та підвищеним тоном. Акторка, яка озвучила Олену Пчілку вміло володіє ораторським мистецтвом. Про біографічні відомості цієї письменниці розповідають оповідачі. Нотки веселощів додали діалоги між дітьми, які спілкувались між собою десь надворі, біля дитячого майданчика.

Музика в радіофільмі «І правду, й боротьбу благословити» про життя і творчість української письменниці Олени Пчілки виконує кілька важливих функцій: створення атмосфери, підсилення ідейного та емоційного впливу, конкретизація образів, й підсилення художньої виразності.

В першій частині ми чуємо українські народні пісні, які створюють атмосферу сільського життя кінця XIX століття, серед яких такі фрагменти: «Чарувала мужа свого, чарувала мужа свого. Ще й чарує сина мого, ще й чарує сина мого...». В одному з монологів чуємо думку про актуальність пісень в той час: «Щодо пісень українських, то їх співали тоді в кожній хатині, а українське слово було рідною, притаманною стихією. Але з українською мовою починала боротьбу друга течія, московська» [56].

Літературну українську мову можна почути й в радіофільмі «З любові і муки» – це трисерійний документальний серіал про життя і творчість українського письменника Григора Тютюнника. Художньо-документальний радіофільм починається з цитати письменника: «Ви мучайте когось іншого, а моє, що в мене є – спаліть!», яка лунає на фоні звуків вітру, що змінюється мелодією, яка викликає занепокоєння. Далі, коли починають розповідати про письменників, музичний супровід змінюється, тепер – це спокійна мелодія. Перший етап – дитинство. Ми чуємо звуки вулиці, дитячі крики й дзвінкий сміх, вони мають відновити картину дитинства відомого письменника. Далі – часи голоду. В цій частині фільму звучать діалоги між персонажами: «Григорію... Тату, я по дорозі до школи забіг, ось трішки хлібу вам заніс. Грицю, спасибі синку, любий ти в мене ростеш. Давай же зробим так, ось, розломимо його навпіл. Оце тобі синку. А цю половинку ми ще розломимо навпіл. Для твого молодшого братика Григора, і для мене, ти згоден? Згоден тату. Ну от і добре» [54]. Нерідко можна почути монологи-роздуми самого Тютюнника. Серед них такий: «Я не бачив Григорія близько дев'яти років, і погано уявляв його. І ось поїзд підходить до Львівського вокзалу...(звук гальмівного шляху поїзда)... Він ще не зупинивсь, коли я побачив Григорія, у старенькому, кремовому макентоші, без капелюха, з висунутою, трохи набік скинутою головою...» [54].

Завдяки невербальним засобам слухач може слідкувати за тим, як росте й змінюється Тютюнник. Спочатку веселий дзвінкий голос маленького хлопчика, який із часом змінюється на голос сильного й впевненого чоловіка.

Далі, в розмовах із колегами, на творчих заходах ми чуємо грубий голос дорослого чоловіка, в якого кар'єра на піку. Так, в одному з діалогів він дозволив собі грубо відповісти: «Не піду я в твою партію... Чому?... Твоя партія вбила мого батька!. Ну знаєш... Знаю!» [54].

Діалоги представлені і в радіофільмі «Над безоднею». Саме з діалогу між матір'ю й сином починається розповідь про українського письменника Леоніда Кисельова: «Синку, Льончику... Мамо, я сон бачив... Страшний?... Та ні, безодня хотіла мене проковтнути. Щось казала про чорний колір, білий, і червоний. І кликала мене, кликала... О Господи... Та не бійся, я втік. Злетів у небо й все... Ох ти мій розумничок...» [58]. Про біографічні факти ми дізнаємось з коментарів Бориса Ніколаєва: «Виходить, що перші співи, які він чув в житті – це були співи українською мовою»; Юрія Щербака: «Вони читали в голос з дітьми українські тексти, багато читали Шевченка, вони багато різних поезій українських знали» [58].

При підготовці радіофільму були знайдені касетні записи голосу самого Леоніда Кисельова та залучені до сценарію. Тож, у першій частині, приблизно на сьомій хвилині, слухач має змогу почути справжній голос молодого талановитого письменника: «Еще мальчишкой удивлялся дико. Раз все царя плохие, почему царя Петра, зовем Петром Великим. И в Ленинграде памятник ему. Зачем он нам, державный этот конник? Взорвать бы, чтоб копыта в небеса. Шевченко, говорят, односторонне отнесся. Нет, он правильно писал: «Це той перший, що розпинав нашу Україну». Не Петр, а те голодные, простые, в болоте основал Ленинград. За долгую историю России, ни одного хорошего царя...» [58]. Музичний супровід в радіофільмі майже відсутній. Лише зрідка, в деяких сценах можемо почути спокійну мелодію та романтичні пісні.

Отже, вербальні засоби в аналізованих радіофільмах представлені книжною українською літературною мовою. В кожному з них, ми маємо змогу почути багато фрагментів із творчості відомих письменників, що вплинули на розвиток української літератури. В більшості радіофільмів наявні діалоги, що

допомагають відтворити реальну картину тогочасної дійсності. А доповненням слова є музичний супровід. Автори підбирали мелодії, що не заглушували б головний сценарій, а допомагали відтворити необхідну атмосферу, що б відповідала періоду, про який розповідається в радіофільмі. Невербальні засоби представлені особливостями голосу героїв озвучення, специфікою тембру, а також розстановкою інтонацій й наголосів.

3.4. Документальні записи в історичних радіофільмах

Використання документальних записів на радіо є важливим елементом радіовиробництва. Вони можуть бути використані для різних цілей, включаючи інформування аудиторії про важливі події, популяризацію культури та історії та вплив на громадську думку. Однак радіофільм не створюється лише з фактів, у ньому також можуть бути народні пісні, поезія чи художня драма, які допомагають розкрити обрану тему.

Документальні записи на радіо використовуються для висвітлення різних тем, включаючи:

- 1) історію (для того, щоб розповісти про важливі історичні події, такі як війни, революції або зміни влади);
- 2) культуру (для того, щоб розповісти про традиції та звичаї різних народів, про важливі культурні явища або про життя видатних особистостей);
- 3) соціальні проблеми (підвищують обізнаність про важливі соціальні проблеми або змінюють ставлення людей до певних питань).

Одним із елементів, які використовують для досягнення документальності є фонодокументи. Вони можуть бути важливим джерелом інформації, а також, допомагають людям зрозуміти важливі події, познайомитися з культурою різних народів або просто відпочити та отримати задоволення. У документальному історичному радіофільмі «Фото війни. Історії з-за кадру»

документальні записи використовуються для того, щоб розповісти про важливу роль фотографії у документуванні війни. Документальні записи представлені у вигляді інтерв'ю з фотографами, які документували війну в Україні. Такі матеріали дозволяють аудиторії почути їхні особисті історії та думки про війну. Вони також надають аудиторії інформацію про те, як фотографії можуть бути використані для документування війни та впливу на світову громадську думку.

Фотографія є потужним інструментом документування військових злочинів. Вона може бути використана для того, щоб зафіксувати наслідки війни, такі як руйнування, смерть і насильство. Або, щоб задокументувати конкретні дії, які можуть бути кваліфіковані як військові злочини, наприклад, вбивства, тортури або зґвалтування.

У радіофільмі «Фото війни. Історії з-за кадру» розповідається про роботу фотографів, які документували війну в Україні. Ці фотографи були свідками багатьох жахливих речей, які відбувалися під час війни. Вони фотографували руйнування українських міст, смерть мирних жителів і військові злочини, які вчиняли російські війська. Фотографії, які були зроблені під час війни в Україні, є важливим доказом військових злочинів, які вчинила росія. Ці фотографії можуть бути використані для того, щоб притягнути винних до відповідальності та запобігти подібним злочинам у майбутньому. Під час підготовки були залучені хронікально-документальні фонодокументи. Зокрема, в першій серії «Мрія» хронологія відновлюється через спогади пілота, який керував літаком впродовж багатьох років. Він із гордістю згадує ті часи, коли встановлював рекорди на загальновідомій «Мрії». Дмитро Антонов першим побачив те, у що перетворили його рідне підприємство та все, що там знаходилося: «Все перерито, ні однієї людини нема. Стоїть тільки вітер. Від нього хитало уламки металу, що ще тримались на огорожі. Дуже символічно накрапав дощик, так сумрачно було. тоді я побачив «Мрію» і зрозумів, що нічого вже не повернеш...» [61]. Цей фрагмент дозволяє слухачам відчувати емоції Дмитра та проїнятися його особистою історією.

У радіофільмі «Зустрінемося на Драмі» документальні записи є одним із найважливіших елементів. Вони використовуються для того, щоб надати слухачам інформацію про події, які відбувалися в Маріупольському драмтеатрі, а також для того, щоб створити атмосферу та посилити емоційний вплив на слухачів. Ретроспекція простежується у фрагментах із вистав, що актори грали ще до повномасштабного вторгнення, й, безпосередньо, через особисті історії працівників драматичного театру. Серед них були й ті, хто перебував у тій будівлі під час багаторазових бомбардувань Маріуполя. Записані інтерв'ю дозволяють слухачам почути особисті історії людей, які пережили обстріли, а також зрозуміти, як люди відчували себе в ті жахливі хвилини. Вони допомагають відтворити атмосферу того часу та зрозуміти масштаби трагедії; шумові ефекти, такі як звуки вибухів і обстрілів, створюють відчуття присутності на місці подій й посилюють емоційний вплив на слухачів. У фонодокументах робиться акцент на емоціях, тому часто можна почути паузи, за допомогою інтонації виділяють особливо важливі моменти, а тембр голосу змінюється відповідно до сюжетних ліній. Радіофільм насичений фрагментами з вистав, де професійні актори вміють якісно відіграти роль і відтворити весь спектр емоцій, які може відчувати людина.

На документальних записах базується й радіофільм «Війна. Пори року». Головна мета – висвітлити особливості ведення бойових дій у різні пори року. В аудіофільмі переважають інтерв'ю з ветеранами воєн, військовими експертами та істориками. Для детального аналізу та визначення характерних особливостей перебігу військових дій було залучено архівні записи, які зберегли історичну пам'ять різних країн. «В ході підготовки проєкту ми спілкувалися з військовими фахівцями, щоб показати особливості війни на технічному, тактичному та оперативному рівнях, з експертами з міжнародної безпеки, які аналізували війну на рівні стратегії театру воєнних дій та пояснювали вплив політичних й економічних факторів на війну, а також з очевидцями подій. Опір російському повномасштабному вторгненню триває майже рік, тому частково ми побачили, як особливості війни в різні пори року

проявлялися на практиці. Військові про них і так знають, а ось слухачі зможуть почерпнути для себе багато цікавого», – розповів автор проєкту Роман Кот [53].

У радіофільмі «Токсичний врожай» документальні записи використовуються для того, щоб розповісти про екологічні наслідки війни в Україні. Ведуча озвучила дату першого обстрілу міста й наголосила на тому, що місцеві навіть уявити не могли, що будуть знаходитись в безпосередній близькості до лінії фронту. Фонодокументи дозволяють слухачам зрозуміти, як війна впливає на навколишнє середовище і на здоров'я людей. Зокрема, інтерв'ю з експертами в галузі екології та медицини. Вони також допомагають слухачам зрозуміти, як наслідки можуть вплинути на здоров'я людей. Вони допомагають слухачам зрозуміти масштаби екологічної катастрофи; шумові ефекти, такі як звуки вибухів і обстрілів, створюють відчуття присутності на місці подій. В особистих розповідях місцевих жителів превалює емоційність. Більшість з них були записані в «польових умовах», тобто в режимі реального часу, під час відвідування села Новогригорівки. Через це на фоні присутні додаткові шуми [60].

Творча команда, що створювала радіофільм «Ми – нація, що не боїться радіації» використала документальні записи для того, щоб розповісти про історію України в контексті ядерної катастрофи на Чорнобильській АЕС. Вони дозволяють слухачам дізнатися про те, як українці пережили цю трагедію і як вони продовжують жити в зоні відчуження. В матеріалі, елементи ретроспекції наявні лише на початку. Оповідач подає коротку довідку-бекграунд, про аварію: «26 квітня 1986 року вибухнув четвертий блок Чорнобильської атомної електростанції. Розташований за два кілометри від міста-супутника ЧАЕС... Вона донині вважається однією з найбільших екологічних катастроф, які коли-небудь траплялися» [57]. Загалом, матеріал побудований на інтерв'ю з самопоселенцями та експертами. Голос ведучого має спокійний і впевнений тон. В свою чергу, інтерв'юювані часто бувають схвильованими або навіть розгубленими. Це відображає їхні емоції та почуття. Слова оповідача записані

в студії, слухачі чують явно поставлену дикцію, використовуються професійні ораторські навички, тому, аудиторія без ускладнень може зрозуміти кожне слово. Натомість інтерв'ю з очевидцями насичені зовнішніми фоновими шумами, ми чуємо і звук кроків, і те, як відкриваються двері. Мова в місцевих трохи видозмінено, тому, з першого разу, складно зрозуміти про що йде мова. Але цю проблему автори звукового фільму вирішили за допомогою надання текстового варіанту матеріалу.

«Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну» базується на фрагментах з виступів політиків чотирьох держав: України, Франції, Німеччини та Росії. Головне завдання аудіоматеріалу – висвітлити моменти прийняття рішень щодо врегулювання військових дій на Донбасі, а також важливість їх наслідків. Фонодокументи з виступів президентів зберігалися в архівах чотирьох держав. Зокрема, були залучені записи, які дозволяють слухачам чітко розібратися в тому, що відбувається. Технічні якості фонодокументів високі. Фрагменти виступів задокументовані чітко, майже без зайвих шумів. Лише в деяких моментах аудиторія може почути звуки вітру, адже запис відбувався на вулиці. Голос ведучого має гарну дикцію й чітко розставленні змістовні акценти [52].

Отже, документальні записи є основним елементом в радіофільмі. Вони використовуються для надання більшої реалістичності подіям, а також допомагають підтвердити історичні факти. Записи дозволяють збагатити фільм реалістичним звучанням, додати аутентичності та глибини сценам, а також емоційно впливати на аудиторію через звук. Використання архівних аудіозаписів, інтерв'ю та звукових ефектів дозволяє створювати історії з реальним фундаментом, що збільшує автентичність поданого матеріалу. Крім того, це дозволяє зберігати та передавати культурний та історичний досвід. Звукові архіви стають своєрідними свідками минулого, що може мати важливе значення для наступних поколінь.

ВИСНОВКИ

На сьогодні існує багато ЗМІ для інформування аудиторії. В XXI столітті преса, радіо, телебачення та Інтернет намагаються урізноманітнити свій контент, щоб охопити якомога більшу кількість читачів, глядачів, слухачів. Для того, щоб радіо було конкурентоспроможним, необхідно висвітлювати дедалі більше пізнавальних програм, до них можна віднести й документальні радіофільми.

Документальні жанри дозволяють відображати реальні події як вони є, фактично це супроводжується ретельним відбором фактів, які завжди мають бути автентичними і перевіреними. Інформація надходить з архівів, свідчень очевидців, відео та фотоматеріалів. У документальних фільмах можна говорити про: історію, війни, персоналій та інше. Будь-яка тема має бути підтверджена реальними фактами, подіями, особами. Випуск може буквально перенести слухача до подій, про які йдеться, зробивши їх як би безпосередніми свідками.

Радіофільми зародилися ще на початку 30-х років XX століття. Спочатку до цього жанру приписували всі радіоматеріали, що були створені принципом поепізодного монтажу. На ранніх стадіях такі аудіофільми не визначались як фільм у повсякденному розумінні, адже не було можливості їх повторювати. Відмінність від традиційного фільму полягає в тому, що на радіо немає візуального компонента. Він створює враження, залучаючи слухачів до власної уяви та стимулюючи їх фантазію. До головних ознак, які відрізняють радіофільм від інших жанрів радіомовлення належать документальна історична основа; ретроспективна інтерпретація; ведучий, який виконує функції пояснювача; монтаж відіграє роль засобу організації матеріалу і виражального засобу.

Українські радіостанції перебувають у постійному пошуку необхідних форматів, які допоможуть задовольнити попит аудиторії. Для цього радійники

мають створювати цікаві програми на різноманітну тематику. Підготовка готового матеріалу до виходу в ефір – це довгий процес, під час якого автор має обрати ідею, окреслити тематичне спрямування, ретельно опрацювати звукові записи, відредагувати й змонтувати цілісний випуск.

Для професійного монтажу використовують такі програми як: «Adobe Audition», «Sound Forge», «Audacity» та «WavePad». Це професійні програми для редагування звуку, які пропонують широкий спектр функцій: поєднання звукових матеріалів, додавання ефектів, регулювання рівня звуку тощо. Вони також дозволяють проводити аналіз звукових матеріалів. Це є корисною функцією для того, щоб усувати шумові дефекти, визначати частоту звуку, й змінювати її. Перевагою є й те, що вони можуть записувати звукові матеріали з нуля.

Цільова аудиторія радіофільмів зростає. Вони представлені на таких радіостанціях, як: Радіо Культура, Громадське радіо та Українське радіо. Для аналізу було обрано радіофільми: «Фото війни. Історії з-за кадру», «Зустрінемося на Драмі»: радіофільм про Маріупольський драмтеатр, «Війна. Пори року», «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну», «Один день із життя вчительки: великі перемоги в маленькій школі», «Токсичний врожай», «Ми – нація, що не боїться радіації», цикл «Світочі епохи»: «І правду, й боротьбу благословити», «Що є свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» (Радіосеріал), «З любові і муки...», «Над безоднею (Леонід Кисельов)».

Радіожурналісти використовують різні виражальні засоби для того, щоб зробити свої матеріали більш цікавими та емоційно впливовими на слухачів. До таких засобів відносяться музика, ефекти, монтаж, усне слово, техніка мовлення. Усне слово є основним інструментом радіожурналістики. Воно має на меті змусити аудиторію співпереживати. Техніка мовлення включає в себе такі елементи, як тембр, інтонація, наголоси та паузи. Вона дозволяє донести свою думку до слухача ясно, чітко та емоційно. У радіофільмі «Що є свобода?»

оповідач озвучує фрагменти творів Григорія Сковороди, написані книжною літературною мовою.

Музичний супровід присутній в усіх проаналізованих радіофільмах. За його допомогою створюється атмосфера й формується звуковий образ. Підводка використовується на початку аудіоматеріалів (цикл «Світочі епохи», «Фото війни. Історії з-за кадру»), а перебивки часто вставляють в середині, щоб розмежувати перехід від однієї теми до іншої. В біографічних радіофільмах часто можна почути й українські народні пісні. За їх допомогою автор-сценарист прагне надати записам певної емоційності. Також музика використовується як фонова підложка («Ми – нація, що не боїться радіації», «Токсичний врожай»).

Одним із формотворчих засобів є документальні записи. До їх переліку входять: мова, шуми та звукові ефекти. Ці виражальні засоби допомагають автору якомога точніше відтворити картину дійсності. Також вони можуть виступати в якості фонодокументу, який можна вважати самостійним і допоміжним доказом фактів. Документальні фрагменти виступів політиків присутні в радіофільмі «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну». Записи звуків вибухів вмонтовані на початок аудіофільму «Токсичний врожай».

За тематичним спрямуванням виділяють історичні, біографічні та екологічні радіофільми. До першої групи відносимо такі: «Фото війни. Історії з-за кадру», «Зустрінемося на Драмі», «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну», «Війна. Пори року». Більшість із них висвітлюють події новітньої історії України, та окреслюють наслідки повномасштабного вторгнення. Біографічні радіофільми присвячені відомим особистостям, й мають на меті висвітлити маловідомі факти з життя письменників, художників, митців та інших культурних діячів, а також намагаються відтворити сцени з їх особистого життя. В цій групі були проаналізовані радіофільми циклу «Світочі епохи», зокрема: «З любові і муки», «І правду, й боротьбу благословити», «Над безоднею», «Що є

свобода?»). Екологічні радіофільми присвячені проблемам забруднення навколишнього середовища, зміни клімату, втраті біорізноманіття, екологічним рухам й організаціям. До екологічних документальних радіофільмів зараховуємо такі: «Токсичний врожай» і «Ми – нація, що не боїться радіації».

Перед виходом в ефір радіофільми проходять декілька етапів створення. Перший – задум, пошук теми. Кожен журналістський матеріал починається з визначення тієї мети, що радіожурналіст ставить собі, готуючись до передачі. Певною мірою вибір теми стоїть за спеціалізацією радіоканалу чи радіокомпанії, її головними тематичними напрямками й форматом. Тож, вибір редакції – це перший та найважливіший етап у визначенні головної теми журналістського матеріалу; другий – планування подальшої роботи. На цьому етапі радіожурналіст, незалежно від того, виступає він у прямому ефірі чи збирається робити документальні записи, зобов'язаний чітко уявити план дій; третій – ретельна робота з документами, звукозаписами учасників та очевидців важливих подій, літературними мемуарами, листами. Вивчення документів – один із важливих способів здобуття та аналізу об'єктивної та соціально значущої інформації. Документ у журналістиці може бути як базою для медіатексту, так і дієвим аргументом; четвертий – робота над сценарієм. Вона вимагає більшу кількість часу, ніж робота над іншими етапами. П'ятий – поєднання звуку і музики, додання акустичних ефектів; шостий – завершальний етап, на якому програма виходить в ефір.

В проаналізованих радіофільмах із циклу «Світочі епохи» вербальні засоби представлені фрагментами озвучення творів українських митців, що були написані книжною літературною мовою, діалогами між головними героями, а також, ретельно підібраним музичним супроводом, який має підкреслити атмосферу. Наприклад, в радіофільмі «Що є свобода?» Сергій Жадан озвучує твори філософа Григорія Сковороди, в яких він часто використовував діалектні слова й вирази. Через діалоги, автори намагались якомога детальніше висвітлити факти з життя митців, й показати, їх

взаємостосунки з рідними. Зокрема, в аудіофільмі «І правду, й боротьбу благословити» розповідь про Олену Пчілку починається з діалогу матері з дитиною. В більшості з матеріалів, музичний супровід використовується як фон, який підсилює емоційний вплив на аудиторію. Автори також використали такі невербальні засоби, як: голос, інтонацію, тембр та паузи. Завдяки особливостям голосу можна було проаналізувати зміну характеру головних героїв, їх розвиток, як особистостей. За допомогою інтонації відбувався вплив на емоційний стан та свідомість потенційного слухача. Поєднання цих засобів допомогло створити цілісну картину дійсності та відтворити звуковий образ діячів.

Характерна особливість документального радіофільму – це використання фонодокументу як головного структурного елемента та основного виразного засобу. Записи дозволяють збагатити фільм реалістичним звучанням, додати аутентичності та глибини сценам, а також емоційно впливати на аудиторію через звук. Використання архівних аудіозаписів, інтерв'ю та звукових ефектів дозволяє створювати історії з реальним фундаментом, що збільшує автентичність поданого матеріалу. Записані інтерв'ю, що були залучені до випуску в ефір радіофільму «Зустрінемося на Драмі», дозволяють слухачам почути особисті історії людей, які пережили обстріли, а також зрозуміти, як люди відчували себе в ті жахливі хвилини. У фонодокументах робиться акцент на емоціях, тому часто можна почути паузи, а за допомогою інтонації виділяють особливо важливі моменти. Під час підготовки циклу випусків «Фото війни. Історії з-за кадру» були залучені хронікально-документальні фонодокументи. Зокрема, в першій серії «Мрія» хронологія відновлюється через спогади пілота, який керував літаком впродовж багатьох років. Крім того, це дозволяє зберігати та передавати культурний та історичний досвід.

Ретроспектива в документальних радіофільмах – це прийом, який дозволяє розповісти про події, які відбулися в минулому. Він може використовуватися для того, щоб: надати слухачам контекст для розуміння

поточних подій, показати розвиток певної теми, створити певний ефект або атмосферу. Ретроспектива в може бути реалізована різними способами. Найпоширенішим способом є використання інтерв'ю з очевидцями або учасниками подій. В циклі «Світочі епохи» цей прийом втілюється через архівні записи, біографічні дані, коментарі друзів, знайомих та дослідників, які займались вивченням маловідомих фактів з життя й творчого шляху діячів. Також ретроспекцію можна реалізувати за допомогою художніх прийомів, таких як голос за кадром або вигадані персонажі. В документальному фільмі на радіо «Зустрінемося на Драмі» ретроспекція простежується у фрагментах із вистав, що актори грали ще до повномасштабного вторгнення, й, безпосередньо, через особисті історії працівників драматичного театру.

Отже, радіофільм є одним із популярних жанрів на радіо в Україні. Він допомагає відтворити історичні події, встановити хронологічну відповідність, популяризувати історичних особистостей й пояснити наслідки прийнятих рішень. Особливістю таких аудіоматеріалів є активне використання виражальних засобів, які допомагають зацікавити цільову аудиторію й збільшити попит на подібні програми. Щоб випустити повноцінний радіофільм необхідно зібрати інформацію, знайти свідків, експертів, записати звукові матеріали, відредагувати їх, написати сценарій, відредагувати кожен фрагмент окремо й змонтувати цілісну композицію. Після цього радіофільм можна випустити в радіоефір й видати в ефір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Жанрові особливості радіопубліцистики І.В. Качуровського. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/zhanrovi-osoblivosti-radiopublitsistiki-i-v-kachurovskogo> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Антонова О., Кулініч О. Радіожурналістика : навч.-метод. посіб. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 238 с.
3. Багмут А., Борисюк І., Олійник Г. Інтонація як засіб мовної комунікації. Київ : Наукова думка, 1980. 243 с.
4. Багмут А., Борисюк І., Покидько О. Сприйняття українського мовлення в умовах шумових завад. Київ : Академія наук України, 2000. 171 с.
5. Білоус О. Основні методичні засади функціонування інформаційних теле-і радіожанрів. *Теле- та радіожурналістика*. 2020. Вип. 19. С. 95–112.
6. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. *Телевізійна й радіожурналістика* : зб. наук.-метод. праць. Львів : Лілея, 2002. С. 155–158.
7. Вийшов новий радіосеріал про Сковороду. В головних ролях – Ада Роговцева та Сергій Жадан. URL: <https://detector.media/infospace/article/205774/2022-12-08-vyushov-novyy-radioserial-pro-skovorodu-u-golovnykh-rolyakh-ada-rogovtseva-ta-sergiy-zhadan/> (дата звернення: 25.06.2023).
8. Галич О. Термінологія сучасної документалістики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2006. Вип 26. С. 47–49.
9. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза перспективи: монографія. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.
10. Галич О. Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика: монографія. Київ : КДП ім. О. М. Горького, 1991. 217 с.

11. Головенко І. Виразальні засоби в інформаційних, аналітичних і художньо-публіцистичних радіожанрах. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Вип. 15. С. 135–142.
12. Горевалов С. Вступ до спеціальності кіно-, телемистецтво : навчальний посібник. Київ : САММІТ-КНИГА, 2014. 74 с.
13. Гоян О. Звуковий образ комерційного радіомовлення: особливості формування. URL : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1651> (дата звернення : 05.05.2023).
14. Гоян О. Основи радіожурналістики і радіоменеджменту : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 190 с.
15. Гулай А. Художньо-естетичний дискурс документалістики Григорія Гусейнова. *Збірник наукових праць «Літературознавчі студії»*. 2015. Вип. 1. С. 105–113.
16. Джолос О. Радіо «Культура» як культурно-просвітницька радіостанція НСТУ. 2021. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi65/0048128.pdf#page=28> (дата звернення: 11.06.2023).
17. Ємельянова Т. Актуалізація аудіовізуальної спадщини засобами інформаційно-комунікаційних технологій (стандарти та практики). *Архіви України*. 2017. Вип. 3–4. С. 81–94.
18. Железняк С. Специфіка аудіовізуальної культури в мультимедійному просторі : звуковий аспект. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2019. Вип. 20. С. 238–248.
19. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Михайлин. Київ : Академвидав, 2013. 320 с.
20. Іріюглу Ю. До питання визначення термінів «усна історія» та «усноісторичне джерело». *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. 2011. Вип. 22. С. 398–403.

21. Качкан В., Лизанчук В. Особливості підготовки матеріалів для радіо і телебачення : навч. посібн. Львів : Редакційно-видавнича група ун-ту, 1987. 68 с.
22. Кобилянська Н. Телегіна Н. Особливості функціонування прийому ретроспекції в романі Мюріел Спарк «THE PUBLIC IMAGE». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. Том. 31. Вип. 1. С. 126–130.
23. Ковтун О. Акустичні характеристики сучасного радіодискурсу: інтонаційний аспект. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2168> (дата звернення: 10.05.2023)
24. Колошук Н. Екстремальні свідчення в сучасній українській літературі та підсумки і перспективи вітчизняного вивчення документалістики. Київ : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2008. 110 с.
25. Колошук Н. Нефікційна література (документалістика) як маргінальне явище мультикультурального процесу сучасності: українська ситуація. *Питання літературознавства: наук. збірник*. Чернівці : Рута, 2009. Вип. 78. С. 215–223.
26. Конверський А. Критичне мислення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 370 с.
27. Коробко В. Телевізійна документалістика та її види. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Соціальні комунікації*. 2017. Вип. 11. С. 30–35.
28. Кушнарєнко Н. Документознавство: підручник. Т. 2. Київ : Знання, 2000. 156 с.
29. Кушнарєнко О. Збереження та відновлення архівних фонодокументів в умовах розвитку цифрових технологій мультимедійного документування. *Інформація та документ у сучасному науковому дискурсі: VI*

Всеукр. дист. наук-практ. конф. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2020. С. 19–23.

30. Лизанчук В. Основи радіожурналістики : підручник. Київ : Знання, 2006. 689 с.

31. Лизанчук В. Радіожурналістика: засади функціонування : підручник. Львів : ПАІС, 2000. 366 с.

32. Любченко Ю. Виразальні засоби радіожурналістики: прагматичний і когнітивний аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04. Запоріжжя, 2012. 20 с.

33. Любченко Ю. Звук у досягненні документальності на сучасному радіо. *Теле-й радіожурналістика*. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2012. Вип. 11. С. 232–237.

34. Мазур О. Умови збереження фонодокументів в архіві Національної суспільної телерадіокомпанії України. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2021. Вип. 3. С. 1–7.

35. Машенко І. Радіо і телебачення: від джерел – до космічних висот. Київ : Тетра, 2003. 416 с.

36. Машенко І. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. Київ : Україна, 2005, 381 с.

37. Микитенко А. Основи Радіожурналістики: Методичні матеріали для студентів заочного та дистанційного навчання зі спеціальності «Журналістика». Харків, 2003. 23 с.

38. Миронченко В. Основи інформаційного радіомовлення: підручник. Київ : Інститут змісту і методів навчання, 1996. 440 с.

39. Миронченко В. Технічні засоби радіомовлення та звукозапису: посібник для студентів Інституту журналістики. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 76 с.

40. Михайлин І. Основи журналістики. Підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 496 с.

41. Михайличенко Н. Магія радіо звуку – бути побаченим і почутим. *Теле-та радіожурналістика*. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2017. Вип. 16. С. 261–266.
42. Мірошниченко П. Звуковий образ українського радіомовлення як національний культурний феномен. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 328 с.
43. Мірошниченко П. Комунікативна ефективність звукового образу радіопрограм. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2013. Т. 53. С. 245–248.
44. На радіо «Культура» відбудеться прем'єра радіофільму про поета Леоніда Кисельова. URL: <https://stv.detector.media/radio/read/5843/2020-07-17-na-radio-kultura-vidbudetsya-premiera-radiofilmu-pro-poeta-leonida-kyselova/> (дата звернення: 25.06.2023).
45. На радіо «Культура» стартував радіофільм «Фото війни. Історії з-за кадру». URL: <https://stv.detector.media/radio/read/7657/2023-01-25-na-radio-kultura-startuvav-radiofilm-foto-viyny-istorii-z-za-kadru/> (дата звернення: 25.06.2023).
46. Недін Л. Специфіка роботи актора зі словом у радіопросторі. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені ІК Карпенка-Карого*. 2019. Вип. 24. С. 69–74.
47. Недопитанський М. Журналіст у світі інформації : текст лекції. Київ : Інститут журналістики, 2002. 25 с.
48. Програма для запису та монтажу звуку «Adobe Audition». URL: <https://www.adobe.com/ua/products/audition.html> (дата звернення: 11.07.2023).
49. Програма для запису та монтажу звуку «Sound Forge». URL: <https://www.magix.com/ru/muzyka/sound-forge/> (дата звернення: 11.07.2023).
50. Програма для запису та монтажу звуку «Audacity». URL: <https://www.audacityteam.org/> (дата звернення: 11.07.2023).
51. Програма для запису та монтажу звуку «WavePad». URL: <https://www.nch.com.au/wavepad/index.html> (дата звернення: 11.07.2023).

52. Радіофільм «Від Нормандії до Парижа – годину потягом чи п'ять років через війну». URL: <https://stv.detector.media/radio/read/5302/2019-12-09-ukrainske-radio-pidgotuvalo-dokumentalnyy-radiofilm-pro-normandsku-chetvirku/> (дата звернення: 24.06.2023).
53. Радіофільм «Війна. Пори року» URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100835> (дата звернення: 23.06.2023).
54. Радіофільм «З любові і муки...». URL: <http://www.nrcu.gov.ua/ur3/schedule/play-archive.html?periodItemID=3443086> (дата звернення: 24.06.2023).
55. Радіофільм «Зустрінемося на Драмі». URL: <https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynny-maraton/zustrinemos-na-drami-radiofilm-pro-mariupolskyy-dramteatr> (дата звернення: 26.06.2023).
56. Радіофільм «І правду, й боротьбу благословити». URL: <http://nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=3316826> (дата звернення: 24.06.2023).
57. Радіофільм «Ми – нація, що не боїмося радіації». URL: <https://hromadske.radio/publications/takoi-natsii-shcho-ne-boimos-radiatsii-radiofil-m-pro-samoposelentsiv-u-chornobyli> (дата звернення: 26.06.2023).
58. Радіофільм «Над безоднею». URL: <http://radio.suspilne.media/schedule/play-archive.html?periodItemID=3220530> (дата звернення: 24.06.2023).
59. Радіофільм «Один день із життя вчительки...». URL: <https://corp.suspilne.media/newsdetails/5821> (дата звернення: 25.06.2023).
60. Радіофільм «Токсичний врожай». URL: <https://hromadske.radio/publications/toksychnyy-vrozhay-iak-obstrily-otruuiut-zemliu-ta-shkodiav-zdorov-iu-tykh-khto-zhyve-u-zoni-boyovykh-diy> (дата звернення: 26.06.2023).

61. Радіофільм «Фото війни. Історії з-за кадру». URL: <https://corp.suspilne.media/newsdetails/5839> (дата звернення: 25.06.2023).
62. Ревуцький Д. Живе слово: підручник. Львів : нац. ун-т ім. І. Франка, 2001. 198 с.
63. Сайт Громадського радіо. URL: <https://hromadske.radio/about#team> (дата звернення: 23.06.2023).
64. Сайт Радіо Культура. URL: https://ukr.radio/3channel_about (дата звернення: 23.06.2023).
65. Сайт Українського радіо. URL: http://www.nrcu.gov.ua/1channel_about (дата звернення: 23.06.2023).
66. Сайт «Суспільне мовлення». URL: <https://corp.suspilne.media/newsdetails/6304> (дата звернення: 24.06.2023).
67. Сайт «Суспільне культура». URL: <https://suspilne.media/culture/327992-tvori-skovorodi-ce-te-so-moze-dovoli-legko-sprijmatisa-sogodni-ak-ditmi-tak-i-doroslimi-sergij-zadan/> (дата звернення: 26.06.2023).
68. Самандрос Л. Новітні технології для збереження інформації на фотодокументах. *Збірник матеріалів II Всеукраїнської наукової конференції «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері»*. Вінниця : ДонНУ, 2017. С. 93–95.
69. Синєокий О. Фонодокумент у світовому комунікаційному просторі: еволюція, сучасний стан, напрями трансформацій: автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Харків : ХДАК. 2016. 45 с.
70. Сторінка «Радіо Культура». URL: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=668811415267412&set=a.367285725419984&type=3&locale=uk_UA&paipv=0&eav=AfY8qeRB5fPoyi388UDJJpyJ8bOYU1M-vg6GgrCwDVeLtXaYDCXrueM9HrV8QImTHIg&_rdr (дата звернення: 24.06.2023).
71. Сторінка «Суспільне мовлення». URL: <https://www.facebook.com/suspilne.media/posts/6383020965089302/?paipv=0&ea>

[v=AfZVK72wctxjt87gUIIJSkJUMLgdd6Tj8-VP-TSuvYMXMEIF86f2y-bHQa7Dw7ONM9s&_rdr](https://www.scribd.com/document/474772636/Radio-Documentary-Production) (дата звернення: 24.06.2023).

72. Хавкіна Л. Теоретичні рефлексії про практичну комунікацію: український досвід. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2016. Вип. 10. С. 99–100.

73. Хоменко І. Межа точності, або Термінологічні проблеми соціальної комунікації. *Українське журналістикознавство*. 2012. Вип. 13. С. 28–34.

74. Хоменко І. Художнє радіомовлення і рух до відкритого суспільства. Київ : Київський нац. ун-т, 2014. 192 с.

75. Цімох Н. Еволюція жанрів екранних творів. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2017. Вип. 37. С. 114–125.

76. Чорна К. Виникнення нових жанрових утворень, зокрема infoteinment. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2014. Вип. 7. С. 160–166.

77. Шевченко В. Дослідження інтонації в радіорекламі. *Маркетинговые исследования в Украине*. 2005. Вип. 2. С. 59–63.

78. Шейн В. Современная радиожурналистика: теория и практика. Минск : БГУ, 2011. 263 с.

79. Getnet D. Radio Documentary Production. Ethiopia, 2019. URL : <https://ru.scribd.com/document/474772636/Radio-Documentary-Production> (дата звернення: 11.10.2023)

80. Nichols B. Introduction to Documentary. Bloomington: Indiana University Press, 2001. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=E5bj1XDvRxUC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 11.10.2023)

81. Six Types Of Documentary. URL : <https://www.premiumbeat.com/blog/6-types-of-documentary-film/> (дата звернення: 11.10.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Текстовий варіант радіофільмів спецпроекту «Війна. Пори року»

"Зелені чоловічки", "іхтамнет", Грозний як зараз Маріуполь — війна у Чечні показала неміч Росії

21.02.2023 р., 14:34

0:00

Ukrainian Radio

1x

Програма: [Війна. Пори року. Спецпроект Українського Радіо](#) Ведучі: [Олена Зелінченко](#)

На фото: чеченець стоїть на вулиці під час бою за Грозний, січень 1995 року. Автор фото: Михайл Евстафьев, commons.wikimedia.org

"Лише Маріуполь зіставний з тим, що було тоді у Грозному"

Новорічна ніч 1994-95 років. Російські війська ідуть на штурм столиці Чечні - міста Грозного. Водночас, війська Республіки Ічкерія готуються дати відсіч. Електроенергія, а отже водопостачання та опалення, заздалегідь вимкнені. За іронією долі, у підвалах залишилися страждати від російських обстрілів та морозів тисячі етнічних росіян. Згадає військово-цивільний експерт, ветеран АТО **Євген Дикий**: "Є дуже різні підрахунки, але вилка — від 25 до 50 тисяч загиблих цивільних в одному лише Грозному. Найстрашніше дісталось саме цивільному населенню, яке мусило прожити морози в підвалах. Навіть важко судити, від чого більше загинуло людей — безпосередньо від бомбардувань чи від морозу в підвалах? Я думаю, що в нашу війну лише Маріуполь зіставний з тим, що було тоді в Грозному". Взимку 1995 року Євген Дикий був членом Гуманітарної місії у Чечні, та на власні очі бачив, як розгортаються ті події. Війна у Чечні

"З великими втратами для армії, яка бореться за життя кожного солдата", або Спекотне літо 2006 року

23.02.2023 р., 15:25

Влітку воювати легше. Працюють логістичні шляхи, техніка пересувається майже без проблем, багато зелених для маскування, військові не обтяжені зайвою амуніцією. Авіація та розвідка мають більше можливостей для ефективного виконання завдань. Про особливості воєнної кампанії в літній період на прикладі лівано-ізраїльського конфлікту, відомого у Лівані як Липнева війна, а в Ізраїлі як Друга Ліванська війна в сюжеті Романа Кота.

Програма: [Війна. Пори року. Спецпроект Українського Радіо](#)
 Ведучі: [Олена Зелінченко](#)

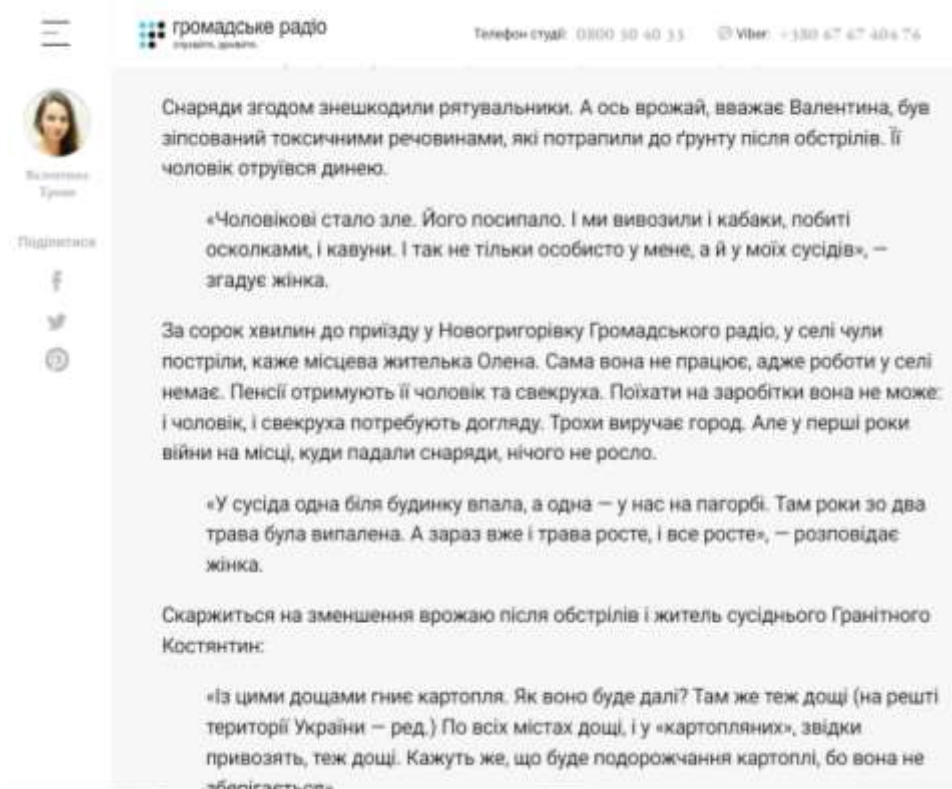
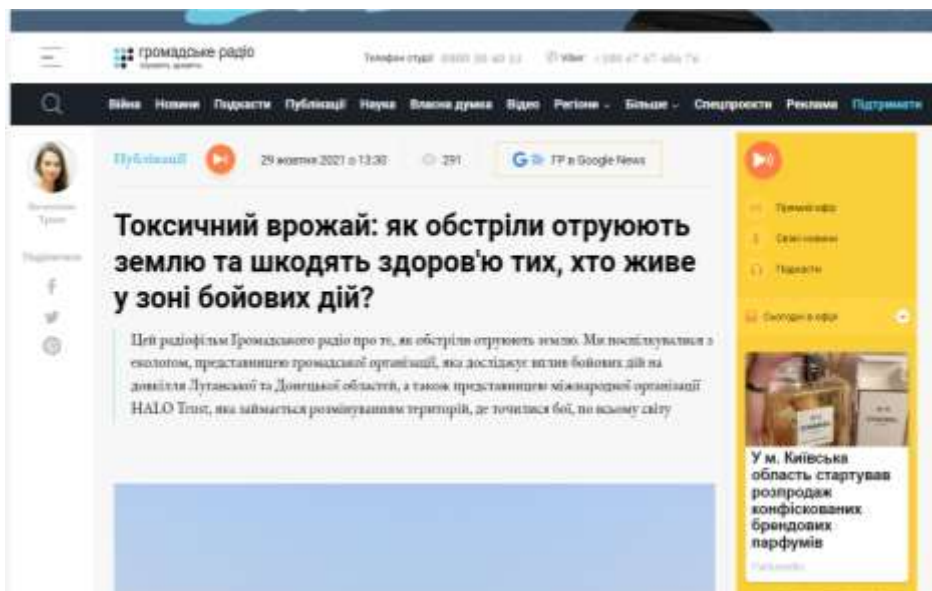
Фото: mil.in.ua

"Вісім загиблих військовослужбовців - великі втрати для армії, яка бореться за життя кожного солдата"

23-тє липня 2006 року. Селище Бінт-Джубайль за три кілометри від ізраїльсько-ліванського кордону. Ізраїльські бронетанкові частини та військовослужбовці піхотної бригади Голані за підтримки артилерії та авіації захоплюють селище і створюють там плацдарм для подальшого просування. Наступного дня, о п'ятій ранку, командир підрозділу, підполковник Янів Асор направляє своїх підлеглих на прочісування Бінт-Джубайля. Щойно ізраїльські солдати заглиблюються у вузькі провулки, бойовики Хезболли відкривають по них перехресний вогонь з автоматів та гранатометів. Уже в перші секунди бою ізраїльтяни зазнають втрат. Бій тривав ще кілька годин. Ситуацію ускладнювали побоювання, що бойовики спробують захопити полонених або навіть останки вбитих ізраїльтян для подальшого обміну. Евакуація поранених тривала шість годин під безперервним ворожим вогнем, їх доводилося нести на собі три кілометри до місця, де міг сісти гелікоптер. Чотири вертольоти ізраїльських ВПС один за одним сідали на ліванській території, щоб забрати поранених. Під прикриттям артилерії та димової завіси, пілоти садили свої машини лише на хвилину, щоб не стати мішенню для ракет Хезболли. Лише за один день в одному епізоді загинуло вісім військовослужбовців, двадцять п'ять були поранені. Це колосальні втрати для армії, яка позиціонує

Додаток Б

Текстовий варіант радіофільмів «Токсичний врожай» та «Ми – нація, що не боїться радіації»

«Ми — нація, що не боїться радіації»: радіофільм про самопоселенців у Чорнобилі

ІВАН ГАРБАНЮК

26.04.2020 10:14

Після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, вже на початку травня 1986-го баба Ганя, як і всі тодішні три сотні мешканців Купчинського, були евакуйовані. Але вже через три місяці повернулася. Квартиру, отриману від держави, передала опікунові в обмін на допомогу.

«Я рішила: думаю, а, Родіна незамсніма чловеску, і matka незамсніма. До могилки близько, то й прісхала. Мені й тут непогано».

Ріш на п'ять тижнів до самопоселення навіть приклякає автомобіль-краник з найнеобхіднішим. Баба Ганя скаржиться на відсутність транспортного сполучення, через що цюрку в Чорнобильську зону не може відвідати навіть на Великдень. Тієї не менше, на її думку, краще жити в рідному селі, бо стрес через переїзд на нове місце вкоротив віку вже багатьом її односельчанам.

«Знасте, що, синок, роблять нерви? Щоб ти знав, що нерви роблять. А ми тутечки собі ходимо, хоть на кийках. У цьому Грузькому такі молоді померли — по 60 да по 50 год. А ми ото по 100 год і живьом».

Баба Ганя знову й знову намагається хоч чимось пригостити, пропонуєючи то цырку, то сало, то оветі зі свого власного городу, який вона, попри свої 86, сама ж і обробляє.